MUNI
FSS

Kompletní přepisy autorských rozhovorů

Příloha k diplomové práci

Autor: Bc. Tomáš Spáčil

1. 5. 2022

František X. Halas

František X. Halas (1937), historik, emeritní profesor Univerzity Palackého a v letech 1990-1999 československý, respektive český velvyslanec u Svatého stolce. Byť byl velvyslancem až po roce 1989, autor jej oslovil kvůli jeho mimořádné znalosti vatikánského diplomatického prostředí a kvůli jeho reflexím zde sledovaného období, které bylo ještě tehdy ve Vatikánu „živé“. Rovněž je předním českým znalcem Vatikánu, čehož bylo v rozhovoru také využito. Rozhovor proběhl 23. 3. 2022 v Brně a trval dvě hodiny, u části rozhovoru byla přítomna také jeho žena Dagmar, která jej po celou dobu ve Vatikánu doprovázela.

František X. Halas (FH), Dagmar Halasová (DH).

TS: Na začátek by mě zajímalo, jaká byla ve Vatikánu atmosféra v 90. letech a jaké vzpomínky na pobyt v Římě máte?

DH: Víte, tam tehdy nebylo vůbec nic. A já to teda říkám jako žena. Manžel prošel školením na ministerstvu a já jsem se starala o to, co si tam mám s sebou vzít. A protože manželův švagr býval velvyslanec ve Spojeném království za komunismu, Miroslav Galuška, tak já jsem mu jednou volala, co si teda mám s sebou vzít. A on mi řekl: „velvyslanec má být vybaven a když na to nemá, tak ať ho neposílá“. Tím myslel asi hlavu státu. No tak hlava státu se o to vůbec nestarala. Čili já jsem si nabalila úplně všechno, co bylo možný. A opravdu když jsme přijeli, tak tam nebylo nic.

TS: Vy jste přijeli v roce 1990, ano?

DH: Ano, koncem listopadu 1990 jsme v Ruzyni nastupovali na letišti, tam nás přišli doprovodit naši přátelé a z ministerstva nějací úředníci. Tak jsme nastoupili do letadla a odletěli do Říma, kde nás čekal ten budoucí tajemník, pan Franěk, který tam už byl za komunismu, byl stará struktura na velvyslanectví u Itálie. Ten to všechno zařizoval. Oni měli velkou ambasádu v takové čtvrti daleko od středu, ale nóbl čtvrť, veliký dům s další bytovkou, kde byly prostorné byty. A tak nás dali do bytu, který se jmenoval ministerský, což znamená, že tam bydleli úředníci z ministerstva, když tam přijeli. A právě kvůli tomu tam nebylo nic, nikdo tam nebydlel dlouhodobě. My jsme měli povlečení, peřiny a všechno, co jsme si mohli dovézt. Já jsem tam tehdy použila slovo, který jsem napsala do mé vzpomínkové knížky (*Snová existence aneb nazývám kočku kočkou – pozn. aut.)* a teď to figuruje už v nějakém slovníku – ošoprstaný. To jsem vymyslela, ale to tak prostě bylo. Všechno tam bylo už velice užité a v zásadě tam nic nebylo.

Ten tajemník, pan Franěk, se mohl rozkrájet, ten dělal velice moc. Tam to bylo ještě po komunistech, takže každý musel umývat každý týden schody, jenom manželka tituláře nemusela, tak já jsem teda nemusela v té bytovce umývat.

A potom bylo určeno, kdy manžela přijmou, kdy teda bude prezentovat kredenciály. Samozřejmě musel mít projev, ten manžel sepsal a já přeložila do francouzštiny, já jsem romanistka. Takže jsem mu mohla všechno překládat a tenkrát byla ještě diplomatická řeč francouzština, která má několik odstínů, co třeba angličtina nemá.

Když měl prezentovat kredenciály, to bylo 21. prosince, tak v Nepomucenu, kde byl rektorem monsignor Vrána, což byl náš starý známý, tak ten manželovi dal dvě malý místnosti. Pro manžela přijela kohorta vatikánských šlechticů. Ještě byl předpis, že musel mít frak a já jsem musela mít černé šaty ke krku, dlouhé. My jsme tomu říkali plná polní.

A pro manželku teda samozřejmě šlechtici nepřijeli, mě tam vezl náš šofér. Já jsem nesla papežovi dárek. Papež vždycky dostával buď české broušené sklo, nebo malovaný tanier slovenský. A my jsme měli

přítele Jaroslava Šerýcha, toho malíře, u kterého jsem před odjezdem do Říma byla a ptala jsem se, jestli nemá nějakou grafiku. To vůbec nebylo v protokolu, já jsem překračovala protokol jak to jenom šlo. On dělal takový kovový desky, dal mi to v nádherném obalu vyloženém sametem – jmenovalo se to „Z vlídnosti“.

Ještě když jsme jeli tím autem, tak já jsem měla kříž, co mi dala maminka k 50. narozeninám. A ten šofér mi říká, zavřete okno a zamčete dveře, protože v Itálii se tehdy hodně kradlo.

Přišla jsem teda do Vatikánu a nějaký monsignor mě posadil do velkého sálu a přišel se zeptat, jestli něco nepotřebuju. A já jsem se ho ptala, jestli je to ten sál, kde Lev XIII. přijal Terezii z Lisieux? Protože já ji mám velice rád tuto světici. A on pravil „ta tady není, tu neznáme“. Já jsem se ptala francouzsky, ten francouzsky neuměl, protože tam byla světová řeč italština.

Potom šel manžel, Švýcaři salutovali, já jsem tam s ním stála. Ale to už vám bude vykládat manžel.

TS: Ano, tak na to můžeme navázat.

FH: Podívejte se, platí, že Vatikán uplatňuje svoji nezávislost vůči Itálii. Je teda v Itálii, ale je to skutečně stát, který má všechny atributy státu.

Když jsem teda byl od papeže přijat, toho 21. prosince 1990, dopoledne, tak jsem ho oslovil francouzsky a on mě okamžitě přerušil a řekl mi „pane velvyslanče, mluvte česky, já budu mluvit polsky a budeme si spolu rozumět, jako jsem si rozuměl s panem prezidentem Havlem“. Já jsem mu teda rozuměl určitě, do jaké míry rozuměl mně, to nemohu říct. Protože jednak on špatně slyšel a jednak já špatně artikuluji. Já jsem mu ale teda vykládal, že nejsem diplomat z kariéry, ale že jsem byl překladatel a spolupracoval jsem na vytvoření české verze Jeruzalémské bible. Co z toho porozuměl, nevím. Ale v každém případě byl velice vlídný.

Po skončení toho přijetí u papeže, velvyslanec, pokud je katolík, tak má právo jít se pomodlit na tři místa ve svatopetrské bazilice. Ale já jsem si vymínil, že půjdu ještě na čtvrté místo, a sice k oltáři sv. Václava, protože to je náš národní patron. A teď mě tam doprovázeli Švýcaři a ti mířili na jednu stranu, šli někam jinam a jenom pan kanovník Vorlíček a já jsme zamířili správným směrem k oltáři, který tam dal postavit Karel IV., který byl velký svatováclavský ctitel. To je tam teda jediný národní patron, ze všech patronů Evropy, který tam má oltář, ve svatém Petru – svatý Václav. Takže já jsem mohl říct těm, co nás doprovázeli, že my tady jsme doma, v Římě.

TS: Jaká byla v 90. letech atmosféra, jak ve Vatikánu, tak na ambasádě?

FH: Nejdřív tam propukla aféra s tím panem Fraňkem. Když jsem přijel na ministerstvo se domlouvat o tom, jak mám být vybaven v Římě, tak mi řekli, že velvyslanectví bude mít pět osob. Velvyslance, radu, tajemníka, sekretářku a šoféra. Všechny si můžete vybrat vy, ale s podmínkou, že když vy jste Čech, tak ten rada musí být Slovák. Ale nabízíme vám, že až na toho radu, kterého si musíte zvolit, tak vám to vybereme sami. S tím jsem souhlasil. Jako sekretáře mi doporučili pana Fraňka, protože ten se na velvyslanectví u Itálie staral, jak mi on sám řekl, o neoficiální kontakty s Vatikánem. Pak když jsem přišel na to, co to ty neoficiální kontakty byly, tak to teda byla naprosto ryzí špionáž. Ale to jsem ještě tehdy nevěděl. Ten návrh jsem přijal.

TS: Na co přesně se přišlo v případě pana Fraňka? O co tam šlo?

FH: On působil na velvyslanectví v Římě ještě za totality. Oni pak celou tu ambasádu odvolali, ale on se vrátil jako tajemník, teda pak už na velvyslanectví u Svatého stolce. Dokonce byl na té přijímací audienci u papeže. A pak se přišlo na to, že donášel. Okamžitě ho odvolali. A on mi strašně naříkal, že on nic neudělal. Já tomu věřím, že ne. To určitě nebyl žádný ďábelský špion. Prostě dostal se k tomu, takže zřejmě ty informace využívali.

TS: A přišlo se třeba na to, jak ta špionáž probíhala nebo co je třeba zajímalo?

FH: Podívejte se, tam šlo o to, že oni chtěli do toho systému proniknout. Posílali do těch církevních zařízení studovat kluky, kteří teda ve skutečnosti ani nebyli věřící, ale přetvařovali se a měli za úkol proniknout do té hierarchie. Jenomže tohle nemohlo uspět, protože na to se velice rychle přišlo. Takže tohle se komunistům jaksi vůbec nepodařilo.

TS: Jak bylo těžké navazovat vztahy a styky po desetiletích přerušení diplomatických vztahů se Svatým stolcem?

FH: Víte, to musíme jít do dějin. Poslední nuncius v Praze byl Xaverio Ritter, Švýcar, který teda byl vyslán v roce 1935. A potom, když tedy přišel Mnichov a pak 15. březen, tak Vatikán z Prahy neodvolal své velvyslance, stejně jako teda ani Francie a Anglie neodvolali v Praze své vyslance či velvyslance, ale Němci je vypověděli. A i toho nuncia tedy vypověděli. A on podle vatikánských zvyklostí, když teda se tohle to stalo, tak ho poslali do Bratislavy, když byl pak Protektorát, tak Slovensko zůstalo jako Slovenský štát. On tam přijel a bylo mu řečeno, že oni proti jeho osobě nic nemají, ale že nesmí nikde uvádět svou misi u Slovenského štátu do souvislosti se svou misí u bývalého Československa. To bylo pro Vatikán naprosto nepřijatelné, takže ho papež povolal zpátky a řekl mu, že tedy ať zůstane mimo službu. Vatikán nikdy neuznal tento zánik Československa.

Načež pak tedy chtěl Svatý stolec obnovit diplomatické styky s Československem, ale zase naši dali tomu překážku, že tady byly ty styky se Slovenskem a že jako tedy to nejde. Ale hlavní bylo, že jsme už byli velcí kamarádi se Sovětským svazem. A velvyslanec Zorin řekl, že když by nuncius byl doyen, tak že on odjede do Moskvy, a to jako prostě nemohli naši připustit. Tak se zoufale obrátili na radu do Říma k papeži, že teda co mají dělat. Načež papež rozhodl, že on nemůže nařídit, aby nuncius přijal nižší hodnost, než která mu náleží. Ale v případě, že kdyby se on sám rozhodl, tak že mu nebude bránit. A to byl velice ušlechtilý člověk, nuncius Ritter, který řekl „titul-netitul, já půjdu k svatému Vítu třeba jako vrátný“. Takže on se vrátil do Prahy jako internuncius, to byla ta nižší hodnost a byl teda v Praze a všichni byli víceméně spokojeni. Jenomže pak když tedy únor vše změnil, tak ho komunisti vůbec nepustili zpátky, zpátky pustili jenom nějakého charges d affairs a i toho potom vypověděli. Načež prostě do Říma přijel Ilja Ráth a to už byl skutečně špión. Vůbec se neobtěžovali s Vatikánem přerušit diplomatické styky, prostě velvyslanectví zlikvidovali a odjeli a prostě vůbec ho nebrali na vědomí.

Když jsme po roce 1989 obnovili styky, tak nám řekli, že jsme vlastně styky nikdy nepřerušili. Kdybyste se nám rozhodli poslat velvyslance, tak my bychom jej museli přijmout. Což se teda samozřejmě nestalo.

TS: Jen pro upřesnění, kdo je tedy přesně doyen diplomatického sboru?

FH: To je přesně určená funkce, doyen velvyslaneckého sboru je diplomat, který mluví a jedná ve jménu svých ostatních kolegů vůči hlavě státu. Čili řekněme u nás vůči prezidentu Zemanovi, v Římě vůči papeži Františkovi. To je ta jedna osoba, někdy se také říká děkan česky. To pochází ještě z té doby, kdy

diplomatickou řečí byla francouzština, což bylo v podstatě od doby, kdy jí přestala být latina, což je někdy od zhruba 15. nebo 16. století.

TS: Jak bylo těžké nebo snadné dělat diplomacii ve Vatikánu?

FH: Když jsem byl v Římě, tak jsme neměli vůbec žádné instrukce, co máme dělat. Jediná instrukce byla, že musíme každého ujišťovat, že u nás nebudou žádné krvavé boje jako byly v Jugoslávii a že to rozdělení bude klidné. Tohle jsem každému z těch velvyslaneckých kruhů říkal, všichni kývali, ale nikdo mi nevěřil. Až mi teda velvyslanec Švédska řekl „aha, to je jako to bylo u nás začátkem 20. století." A já jsem si uvědomil ano, to je ono. Protože Švédové a Norové – dva národy, z nichž ten menší se cítil být nespravedlivě ve stínu toho většího. A ten větší má dost rozumu, aby ho nechal být, když chce odejít, a tak se pokojně rozdělily. To byl přesně případ mezi Čechy a Slováky. Takže od té doby jsem to vysvětloval na tomhle příkladu. Pak přišel 1. leden 1993, rozdělilo se Československo a žádná hrůza se nekonala, nanejvýš se někde zfackovali. Takže my jsme byli hvězdy, Češi a Slováci.

TS: Jak probíhá komunikace se Svatým stolcem a s papežem?

FH: Papež přijímal diplomatický sbor druhou nebo třetí sobotu v lednu. To právě bylo zajímavé, že když jsem tam byl v poprvé v roce 1991, protože jsme tam přišli na konci roku 1990, tak to jsem oslovil papeže polsky. Ale taktéž manželka, ta oslovila papeže polsky a on ji odpověděl česky.

Když papež mluvil k velvyslaneckému sboru, tak vítal nové velvyslance těch států, které tam dříve nesměly posílat diplomaty. A tak vítal velvyslance Československa, Polska a Maďarska.

A druhý rok mě pak jeden francouzský monsignor upozornil na to, že se tentokrát papež o Československu vůbec nezmínil. Ale říkal „nelitujte toho, to znamená, že je všechno v pořádku". (*Smích*).

TS: Mluvili tehdy ještě velvyslanci, Svatý stolec nebo třeba papež o tom období před rokem 1989 v Československu? Reflektovali nějak tu situaci?

FH: Podívejte se, řeknu vám třeba tohle. Když jsem byl jako doprovod prezidenta Havla a přijímal nás státní sekretář Sodano, tak ten se mě ptal, co dělá „pan Růza". A já jsem nevěděl, o koho jde a pak mě napadlo, že to měl být pan Hrůza. Takže jsem si uvědomil, že já jsem asi byl někdo jiný než takoví Hrůzové.

Víte, oni měli z komunistických nebes nařízeno nepřerušovat jednání s Vatikánem, ale nikdy nic nevyjednat. To byl základ.

Co byla obrovská věc, tak byl tehdy ten atentát. To bylo něco, co těm komunistům nevyšlo. To opravdu vrtalo šíleně hlavou tomu atentátníkovi, který říkal, že se nikdy neminul a tady se minul. Že toho papeže nezabil. Papež ho potom navštívil. To byl opravdu zázrak.

TS: Myslíte, že je tam teda přímá návaznost na tehdejší komunistický svět?

FH: No jistě, nevíme tedy, kdo byl přesně ten objednatel v Moskvě nebo kdo z toho vrchního velení. Ale že to prostě objednal někdo z Moskvy, to je jasný.

TS: Jak vzpomínáte na Jana Pavla II.? Jednak jako člověk a jednak jako velvyslanec?

FH: O mně on se vyjádřil „pan velvyslanec má dobré srdce“. Hlavně jej zaujala moje manželka, samozřejmě je tady naprosto vyloučené, že by se mu líbila jako žena. Ale měl ji opravdu rád.

TS: Bavili jsme se už o panu Fraňkovi jako snad agentovi ve Vatikánu. Známý je případ třeba historika Holečka, který pro StB donášel informace přímo z Vatikánu. Napadá vás ještě někdo takový?

FH: Franěk, to nebylo žádné opravdové eso, žádný skutečný vynikající špión. On byl oslněný tím leskem Vatikán, a to mu teda dělalo strašně dobře, že se v tom může nějak pohybovat.

Kdežto ten Holeček, ten opravdu chtěl proniknout dovnitř a tomu se podařilo dokonce i mě přesvědčit o tom, že teda upřímně se snaží pochopit ten Vatikán a vžít se do něj. Ten dokonce svým způsobem tedy oklamal i mě. Já jsem jaksi uvěřil v to, že má dobré úmysly vůči Vatikánu. Což teda neměl.

DH: Ten Holeček to byl zřejmě zajímavá figura, on tady dělal rekonstrukce těch bitev u Slavkova myslím. Oni pak říkali, že ho vyrazil Špidlík z Nepomucena. Ještě bych se možná zmínila o panu biskupu Arrighim. My jsme chodili na kázání často do Trinità dei Monti nahoře na Španělské schody. To sloužil francouzský biskup monsignor Arrighi. A tam chodilo pár lidí z diplomatických kruhů. A poté mši svaté se člověk mohl s pár diplomaty v zákristii potkat. Arrighi si nás nějak oblíbil. Tak jsme se s ním jednou ocitli na večeři v děsně nóbl klubu v Palazzo Borghese. Já jsem s ním mluvila o naší tajné církvi, protože náš duchovní otec byl Stanislav Krátký a on pro nás strašně moc udělal. A já jsem právě říkala, že ta svěcení, která dělala ta tajná církev, tak s tím Vatikán nechtěl nic moc mít. Já jsem to tomu biskupovi říkala, byl to už starý pán, taky jsme mu pak byli na pohřbu. Pan profesor Krátký měl tezi, že co ví dneska Vatikán, ví zítra KGB. Já jsem tady tuto drzost předložila panu biskupovi a on mi řekl, „odtud šly zprávy ven za nějakých 10 tisíc lir“. Toto mně řekl ten biskup.

TS: Jak vy vzpomínáte na Jana Pavla II., paní Halasová?

DH: Když vám Jan Pavel II. podal ruku, tak jste měli pocit, že jste na světě jenom vy a on. To byl opravdu neskutečný člověk.

FH: On o ní říkal, že je to velvyslankyně církve. On ji měl opravdu velmi rád.

TS: Máte ještě nějaké silné vzpomínky?

DH: No můžeme vám říct, jak jsme se vraceli z Egypta. Nikaragujský velvyslanec organizoval pro diplomatický sbor cestu do Egypta a potom do Svaté země o rok později. My jsme tam jeli jako jediní z Evropy.

FH: Všichni ostatní byli z Jižní Ameriky a pak tam bylo evropské křídlo, to jsme byli my, a potom asijské křídlo, a to byl korejský velvyslanec.

DH: No perfektní cesta to byla. A když jsme se vraceli do Itálie, tak na letišti v Římě, všichni šli, diplomatický pas červený a nás dva najednou zastavili. A manžel se ptal, co se děje. „Vy jste z Východu“, řekl nám ten pracovník na pasové kontrole. Načež ti Jihoameričani začali křičet, že Východ už neexistuje. A manžel říká, že má diplomatický pas. A ten úředník řekl „já dělám svůj úkol a vy děláte svůj úkol“.

Všichni ti Jihoameričani podali protest na italské velvyslanectví u Svatého stolce, to byl nějaký italský baron. A František taky. A manželovi pak řekl tajemník toho italského velvyslance „vy se divíte, že vás kontrolují?“. No byl drzý. Prostě se to ale pak nějak vyřešilo. Pak mi ten baron přinesl obrovskou kytici. A

já jsem mu pak napsala, že tady se projevila ušlechtilost dávné italské šlechty a šofér mu to pak dovezl. Bylo to ale strašně ponižující celá ta příhoda.

TS: A co to bylo za rok?

FH: Egypt byl v roce 1993.

DH: Ano, ano. Já si ještě teď pamatuji, jak ti Jihoameričani křičeli, že Východ už neexistuje. Měli jsme jejich sympatie.

Tomáš Halík

Tomáš Halík (1948), profesor sociologie, filosof a teolog, který před rokem 1989 působil v podzemní církvi (v roce 1978 byl tajně vysvěcen v NDR), v 80. letech patřil k nejbližším spolupracovníkům kardinála Františka Tomáška, v roce 1989 se osobně účastnil poutě ke kanonizaci Anežky České v Římě. Osloven byl právě jednak jako člen podzemní církve a jednak jako spolupracovník kardinála Tomáška. Rozhovor proběhl 8. 3. 2022 v Praze a trval hodinu.

TS: Můžete prosím popsat vliv a dopad II. vatikánského koncilu na situaci v komunistických zemích, především v Československu.

TH: U nás myslím, že ten dopad byl vlastně velmi tlumený tím, že zejména kněží, ale i ta katolická inteligence měli naprosto minimální možnosti studovat díla těch autorů, kteří ten koncil připravovali. Takže vlastně ty reformy přišly bez toho intelektuálního zázemí. Kdo nečetl Ratzingera, Rahnera a tak dále, tak těžko tomu mohl porozumět. K tomu se tady dostal naprosto minimální počet lidí, kteří to nějak pašovali, ale většina těch běžných kněží k tomu neměla přístup, takže tady se pořád učila taková ta neoscholastika 19. století na těch katolických fakultách a v tomhle duchu byli vychováváni i ti kněží. Čili ten koncil přišel jako takové nařízení shora. Obraťme oltář čelem k lidu a zavedeme češtinu místo latiny, čili to byla vlastně velmi povrchní reforma bez pochopení těch intelektuálních kořenů. Takže v tom smyslu byla taky nepřesvědčivá. Bylo charakteristické, že sem to přišlo vlastně paralelně s pražským jarem. Koncil skončil v roce 1965. První liturgické reformy zde byly od adventu 1969 a ty první kurzy o koncilu spadaly do toho období pražského jara.

To, co jsem předtím řekl, má jednu výjimku. Ti, kdo skutečně porozuměli duchu koncilu a kdo ho aktivně prosazovali, byli ti, kteří byli paradoxně nejvíce izolovaní, tedy lidi, kteří byli v komunistických žalářích. Celá ta teologická elita, která tam poznala tu praktickou ekuménu, zároveň mnozí z nich to chápali a někteří o tom i psali jako například Antonín Mandl a Josef Zvěřina. Vlastně tu perzekuci vnímali jako takový trochu Boží trest nebo jakousi Boží obnovu od toho zbytku triumfalistického katolicismu Rakouska-Uherska. A snili tam o tom, že až se vrátí, tak ta církev musí mít trošku jiného ducha, musí mít ducha ekumenického, sloužícího, chudého a tak dále. A když slyšeli ty první zprávy o koncilu, tak říkali, že to je přesně to, o čem v tom kriminále snili a hovořili. Takže to byli lidé, kteří se do toho zapojili jaksi celým srdcem a kteří se stali těmi nositeli té obnovy.

Vznikly tu ty kurzy Živá teologie, vznikl časopis Via a začaly se překládat a vydávat věci, které teda z velké části vyšly 1969-1972. Protože ta perzekuce normalizační přišla trošku se zpožděním. Nepřišla okamžitě. Tím nejvýraznějším obratem směrem ke koncilu tady bylo tzv. Dílo koncilové obnovy. Ještě byl jeden směr, který hodně připravoval ty reformy, a to byl Seminář v Jirchářích, který vznikl pod záštitou profesora Hromádky. Na jednu stranu to byl kolaborant s komunisty, ale na druhou stranu přece jenom chtěl vytvořit určitý prostor dialogu a tam se toho účastnili taky výrazní katoličtí intelektuálové. Zejména Jiří Němec, který měl obrovskou roli a taky Jan Sokol. Z protestanské strany Hejdánek, Trojan a další. A tam jsem i já jako mladý konvertita od roku 1966 chodil. Tam se v podstatě ten duch ekumenismu a mnohé reformní věci připravovaly.

Potom takovým zlomovým okamžikem byla jedna březnová schůzka v roce 1968 takových katolických aktivistů, včetně těch kněží, kteří se vrátili nedávno z kriminálu. A tam tím hlavním aktérem byl Jiří Němec. Tam se vlastně dohodlo, jak se katolíci zapojí do pražského jara a jak využívat ten otevírající se prostor. Další takovou významnou postavou byl farář Václav Rudolf, který se potom přičinil o likvidaci Mírového hnutí katolického duchovenstva. Ten tam vyzval Plojhara, aby odstoupil.

A tam se začalo rodit Dílo koncilové obnovy, které pak bylo slavnostně vyhlášeno na Velehradě v květnu roku 1968. A po okupaci bylo okamžitě zakázané. Zároveň jsme dělali EHIS – Ekumenické hnutí

inteligence a studenstva. Hodně se tam angažoval Hejdánek, ale taky Jiří Němec, Sokol a tenkrát i já se studenty. To taky bylo zakázané.

Řada těch biskupů, kteří léta nemohli vykonávat službu, dokonce i těch tajně vysvěcených z 50. let, se ujali těch biskupských stolců na krátkou dobu. Pak okolo roku 1971/1972 řada z nich zemřela. Ty smrti byly často vyvolaný. Že je opravdu navštěvovali ti tajemníci, vyvolali tam scény a ti lidi zemřeli na infarkt. Například Trochta. A to není jediný případ.

Pak se tohle to všechno přesunulo v podstatě do toho podzemí.

TS: Přejděme teď tedy k podzemní církvi v Československu. Můžete prosím nastínit její aktivity, atmosféru uvnitř a porovnat atmosféru v 80. letech s předešlým obdobím?

TH: Tady byly v podstatě tři proudy disentu. Disent politický, který se pak profiloval v Chartě 77 a ve VONS, kde se taky samozřejmě angažovali katolíci. Druhá vrstva byl kulturní disent, to byly ty podzemní semináře a samizdat. Třetí vrstvou byla ta podzemní církev, která měla v podstatě takové tři hlavní proudy.

Jednak kněží, kteří byli oficiálně vysvěcení, ale ztráceli ten státní souhlas a kteří nemohli působit jako kněží, ale vědělo se o nich, že jsou kněží. Pracovali v civilních povoláních. Nebo lidi, co byli vězněni a nedostali ten státní souhlas. Aktivní byl Václav Dvořák. To byla jedna vrstva těch, kteří ztratili ten státní souhlas.

Druhá vrstva byli ti, kteří byli tajně vysvěcení v těch okolních zemích, zejména v NDR a v Polsku. Což byli z velké části ti řádoví kněží nebo kněží v různých uskupeních, jako bylo třeba to naše. Societas Pia.

Třetí část byli ti svěcení od tajně svěcených biskupů z 50. let. To je ta Davídkovská větev.

TS: Jakým způsobem se Vatikán stavěl k podzemní církvi v Československu a možná obecněji i k opozičním a disidentským aktérům?

TH: Ve Vatikánu se prosadila ta tzv. východní politika, Ostpolitik, za kardinála Casaroliho. V podstatě někdy okolo koncilu. V 50. letech papež Pius XII., na rozdíl i od těch západních politiků, velmi prozíravě věděl hned po válce, že taková ta vstřícnost, kterou měl Stalin za války vůči církvi, že ta nebude trvat dlouho a že pravděpodobně přijde zase nějaký druh studené války, perzekuce a tak dále. Proto měl Pius XII. takový velmi razantní postoj. Ale zdá se, že očekával dokonce i válku nebo přinejmenším teda tvrdou perzekuci, ale očekával, že nebude trvat dlouho. Mnozí z těch lidí, kteří šli do toho odporu, tak tam šli s tou představou, že prostě ten komunismus brzo skončí. I ti lidi, kteří šli v 50. letech do kriminálu, tak většina si myslela, že ten komunismus se zhroutí a za tři roky jdeme domů. Málokdo si myslel, že to bude takto dlouho trvat. Proto taky ten razantní odpor toho Vatikánu. No ale postupně se ukazovalo, že ten komunismus má trochu delší dech, než se myslelo.

Potom s Janem XXIII. přišla změna. Nemůžeme z Vatikánu dělat jenom tu tvrdou politiku, ale je třeba se zeptat těch lidí tam, těch lokálních církví pod komunismem, co máme dělat. Ovšem za ty lokální církve tenkrát už mluvili ti kolaboranti, protože ti autentičtí představitelé církve byli v kriminále. I to přispělo k té politice drobných kroků. Tohleto byla ta celá Casaroliho éra.

Ta oficiální politika Vatikánu od koncilu byla taková jako příliš je nedráždit. Samozřejmě tam byly i jiné hlasy. Zvláštní roli, asi dost neblahou, sehrál ten exilový slovenský biskup jezuitský, Hnilica, který byl takový fantasta a který povzbuzoval lidi k tomu masovému svěcení ženatých kněží s tím, že on je velký přítel Pavla VI. a všechno je tam (*ve Vatikánu – pozn. aut.)* domluveno. A pak se ukázalo, že to z velké části byla jeho fantastika. Přeceňoval svoji roli, proto ho potom taky trošku upozadili. Ten bohužel

způsobil zvláště na Slovensku, ale i v některých Davídkovských kruzích, že papež o všem ví a se vším souhlasí. A to tak úplně nebylo.

Když sem přijeli ti vatikánští představitelé, tak vždycky byly nějaké pokusy je kontaktovat ze strany podzemní církve, ale tam byl zdrženlivý vztah.

TS: Zdrženlivý vztah ze strany Vatikánu, ano?

TH: Ano, ze strany Vatikánu. Moc je nedrážděte, ta situace se bude postupně uvolňovat, je potřeba hledat nějaký kompromis. Klasickým plodem této politiky Vatikánu bylo Maďarsko, kde bylo hodně kolaborantů na biskupských stolcích. Což prohloubilo nedůvěru společnosti v církev.

Polsko je samozřejmě specifická situace, kde ta církev byla jakousi mocností i za toho komunismu, kterou musel ten režim určitým způsobem respektovat.

V Československu byla perzekuce svým způsobem nejtvrdší, protože předpokládali, že tady to jsou klerikální afekty.

TS: Změnily se určitým způsobem vztahy Vatikánu se střední Evropou/Československem a jeho přístup k tomuto regionu v průběhu 80. let?

TH: Až do nástupu Jana Pavla II. byl oficiální postoj Vatikánu takový rezervovaný.

Pozoruhodnou roli tam hrál jeden z nejschopnějších lidí církve, kardinál König, který sehrál takovou psychologickou roli, třeba na pohřbu kardinála Trochty v roce 1972. Když přijeli ti tři kardinálové – Bengsch z Berlína, Wojtyla z Krakova a König z Vídně – tak režim jim vůbec nedovolil koncelebrovat. Mně potom vykládal Jan Pavel II., že to byl ten okamžik, kdy si uvědomil, jak je ta situace v Československu úplně jiná než v Polsku, jak je to mnohem tvrdší a že musíme té církvi pomáhat. A podobně jsem mluvil osobně s Königem, který říkal, že ten zážitek z pohřbu Trochty, tam jsme to viděli, jak se ten režim chová a taky jsme si uvědomili, že musíme pomáhat. I ten Bengsch, kde v NDR byla ta církev v takovém ghettu. Ale v tom ghettu měla daleko větší svobodu než tady. Tam viděli toho největšího nepřítele v té protestantské církvi, která byla v NDR majoritní. Vždycky byla taková ta taktika těch komunistů jako lehce dát lepší situaci té minoritě a hlavně perzekuovat tu majoritu. Rozděl a panuj. Tady taky, situace v těch protestantských církvích byla o hodně lepší než v té katolické. Někteří mohli studovat na Západě a tak dále. Ze západního Německa do NDR proudily různé knihy a finanční pomoc, to se nedalo úplně zastavit.

Zase my jsme využívali potom docela Maďarsko jako místo, kde jsme se mohli na tom Balatonu v létě setkat s některými lidmi ze Západu, kteří jezdili hlavně z toho francouzského Hnutí kněží dělníků. To hodně šlo přes Petra Koláře, který byl v Paříži.

S Janem Pavlem II. se to samozřejmě zásadně změnilo. Hned na začátku, když na něj byla otázka, „jaký bude váš vztah k tomu komunistickému světu“, tak odpověděl, že „nebude naivní“. Což pro nás bylo obrovské povzbuzení. Také to bylo povzbuzení pro lokální církve v NDR, v Polsku. Já jsem to zažil velmi živě, když jsem čekal na kněžské svěcení, kdy jsem dostal zprávu z NDR, že tam můžu přijet a do toho zemřel Pavel VI., tak mi řekli, „hele teďka jako asi bude dlouho utrum, budou dlouho čekat, jak ten nový papež se k tomu postaví a teďka možná to svěcení na chvíli umlkne.“ Ale nicméně přišlo pozvání a do toho zrovna přišel nový papež, nová situace, a to bylo samozřejmě pro nás povzbuzení a pro naše partnery ve východním Německu a v Polsku taky, takže se ta vzájemná spolupráce ještě více rozjela.

S Janem Pavlem II., tam je ten velký obrat. Ale myslím si, že určitý vliv tam snad mělo i to, že třeba z toho Německa a Rakouska nám začínali více pomáhat už v těch 70. letech a hlavně pak 80. letech. Sem jezdili

teologové a profesoři jako privátní turisté, dělali zde bytové přednášky a dováželi literaturu. No a zpětně jistě odtamtud šli některé zprávy do toho Říma o situaci u nás. To se potom rozjelo koncem 80. let hodně.

Tam třeba byly potom už kontakty, ta naše skupina měla velmi dobrý kontakt. Nejdříve jsme byli vázáni na Erfurt, potom Meisner (*Joachim Meisner – pozn. aut.)* se stal arcibiskupem v Berlíně a byl vlastně jediným biskupem celého východního bloku, který mohl svobodně kolovat mezi Východem a Západem. Protože byl biskup celého Berlína, takže několik dní byl ve východním Německu, několik dní pak v tom západním. Tam mně sám řekl, že kdyby se něco stalo, tak abych o tom věděl, že v Karmelitském klášteře ženském v západním Berlíně má tajný archiv a tam jsou všechny dokumenty o tajných svěceních a tak dále. No a přes něj se taky mohla šířit do Říma třeba myšlenka Desetiletí duchovní obnovy a Anežská pouť. Já jsem všechno vozil do toho Berlína.

Měl jsem tehdy například jeden nápad, co by se dalo udělat. Tak jsem v noci sedl na rychlík, v šest hodin ráno jsem byl v Berlíně, v půl sedmé ráno jsem koncelebroval s Meisnerem v té jeho soukromé kapli. Dal jsem mu dokumenty, já jsem to všechno ještě psal hned, aby mi to nesebrali na hranicích, tak jsem po příjezdu ještě dal všechno na papír, jemu jsem to předal a on v deset hodin letěl do Říma a ve dvě hodiny mluvil už s papežem a papež už při audienci ty věci ohlásili a já jsem se vrátil a večer už to šlo ústy Vatikánského rozhlasu.

Někteří zase měli kontakty přes Polsko.

TS: Bylo nějaké spojení podzemní církve s Vatikánem/Svatým stolcem a papežem? Jak případně tyto vazby vznikaly a jaký měly charakter v 80. letech, a především v závěru studené války?

TH: Přímé linky mezi podzemní církví a Vatikánem nebyly, my jsme měli i takovou zásadu, že člověk má vědět jen to, co bezprostředně potřebuje. Podzemní církev nebyla nějaká jednotná instituce, byla to celá řada skupin, kteří o sobě příliš nevěděly. O někom jsme tušili, že v něčem takovém jede, ale radši jsme se ho neptali. Člověk nikdy nevěděl, kde je nějakej estébák, kdo pracuje pro tu druhou stranu. Aby to z nás někde nevymlátili. Takže – snaž se vědět jen to, co nutně potřebuješ. To šlo na takových velmi osobních kontaktech.

TS: Třeba v Polsku je doložená finanční podpora Solidaritě ze strany Vatikánu. Myslíte si, že něco takového bylo i v tehdejším Československu?

TH: O finanční podpoře nevím. Nějaké věci určitě šly přes VONS pro rodiny vězněných, ale třeba ta naše skupina podzemní církve nedostala žádnou finanční podporu. Občas se vozily knížky. Nevím, jak to ale bylo u ostatních skupin. Ale myslím, že nějaká výrazná finanční podpora tady nebyla.

Pak hrál velkou roli samizdat a ty věci potom měly nějaké napojení na Svědectví na Tigrida nebo na ten časopis Studie v Římě. Posílaly se rukopisy, to určitě nějaký dopad mělo. Hodně ten samizdat po vzoru Informace o Chartě, tak vznikly Informace o církvi. Katolický samizdat byl velice dobře organizovaný. Tam obrovskou roli hrál ten Mádr. Těch center ale bylo víc. Vedle morální podpory po nástupu Jana Pavla II. hrál tedy taky zásadní roli jednodušší přenos informací.

TS: Přejděme nyní prosím k pouti na Velehrad v roce 1985. Co vzbudila a jak důležitá byla pro povzbuzení disentu, podzemní církve a potažmo čs. lidu?

TH: Velehrad byl jeden z takových psychologických obratů. Potom Václav Benda vyjádřil ten pocit, když napsal, že „je nás mnoho, už nejsme malou skupinou“. Myslím si, že i ten politický disent díky tomu

Velehradu si nějak uvědomil, že ten katolický prvek tady bude hrát nějakou roli. Už ale vlastně jeden z těch tří prvků Charty 77 byl ten křesťanský prvek.

Potom do toho přišlo to Desetiletí duchovní obnovy, což byla svým způsobem i reakce na Velehrad. Já jsem hned v těch prvních textech psal, že nemůžeme žít jen z toho, že je nás mnoho a už se nebojíme, ale musíme tady mít nějakou vizi do budoucnosti, musíme něco pozitivního nabídnout té společnosti.

Potom jsem měl ten proslov v Brně v katedrále v květnu 1989, který se pak hodně nesl, a to byl hodně nový duch říct, že jsme tady pro všechny, nejsme tu, abychom hájili svoje zájmy, to podstatné je, že nám záleží na společnosti jako celku a nepřistupujeme k ní jako nějací mesiáši, kteří mají odpovědi na všechny otázky. Musíme si být vědomi toho, že církev potřebuje hlubokou reformu a tím, že zkusíme tu reformu církve, tak budeme přispívat k reformě společnosti.

Zároveň to byla už doba perestrojky, kdy jsme cítili, že nějaké uvolnění bude, ale netušili jsme, že bude tak rychlé a tak radikální. Od počátku jsem také zvlášť zdůrazňoval, že demokracie vyžaduje i určitou morální atmosféru, že to není jen o změně politicko-ekonomické, ale vyžaduje to i změnu hodnot a tady by měla být ta role církve, ale ne v tom smyslu, že se budeme snažit udělat nějaký klerikální model. Musí to být ekuména v širokém slova smyslu, snažili jsme, aby i to Desetiletí bylo formulováno ekumenicky, proto jsme například dělali setkání s evangelíky. Zároveň jsme navázali kontakty s protestantským disentem, s lidmi okolo Nové orientace.

Potom jsme začali také dělat velké každoroční poutě a zvát na ně ty biskupy z okolních zemí. To byl takový projekt, který jsem představil Tomáškovi a ten s tím souhlasil. Potom sv. Vojtěch jako patron střední Evropy, tak jsme oslovili biskupy ze středoevropských zemí, aby o svátku sv. Vojtěcha byly bohoslužby, které ponesou myšlenku střední Evropy a zároveň jako na vstup do nového tisíciletí. Toho se pak chopily samizdaty jako Střední Evropa, co dělal Rudolf Kučera. A hodně jsme řešili tu myšlenku středoevropskou a evropskou, to byl politický přesah té iniciativy.

TS: Už jste zmínil kardinála Františka Tomáška. Jaká byla jeho osobnost a role a jaké udržoval, respektive měl vztahy s Vatikánem a papežem?

TH: On byl v podstatě takový moravský katecheta. Na tom počátku to nebyla výrazná osobnost, ani osobnostně ani intelektuálně, to bychom si namlouvali. Ale samozřejmě, že rostl. Tenkrát si ho stát vybral z těch tajně vysvěcených jako toho, kdo bude nejvíce povolný, kterého si mohou nějakým způsobem zavázat. Kardinál Beran to nesl hodně úkorně, ty vztahy mezi nimi dokonce nebyly příliš pozitivní. Potom v roce 1968 se okolo něj shromáždili intelektuálové jako byl zejména Jiří Němec a Sokol, ti jej začali více ovlivňovat, navázali s ním osobní vztahy, když měl jít do Prahy. Potom jsme se už během pražského jara na něj obraceli a tam on byl velmi vstřícný a ochotný, tam se přece jenom trošku nadechl. Ale vždycky tam byla ta velká věrnost papeži a Vatikánu, takže sledoval tu Ostpolitik „nedráždit“, no a vrcholem téhle té periody „nedráždit“ byl moment okolo té Charty, kdy se nechal přesvědčit pro to podivné prohlášení, které nebylo proti Chartě, ale byla to taková distance. Tam tenkrát za ním šel Zvěřina, který měl obrovskou morální a intelektuální autoritu a Tomášek si jej vážil a ten mu řekl podívejte se, nemůžeme tady vystupovat proti lidem, kteří bojují za spravedlnost.

Pak jsem přibyl já. Tomáška jsem znal už jako student, pak jsme se dlouze neviděli. On říkal já jsem úplně sám, tak říkáme, tak budeme za vámi. Najednou pocítil, že tu má nějaký braintrust a někoho, o koho se může opřít a kdo pro něj bude připravovat ty věci. Takže já jsem z velké části připravoval ty věci – projevy a podobně. No a on to přijal, není to tak, jak říkali tehdy komunisti, že je to senilní kardinál, se kterým pohybují ty nepřátelské síly. Takhle to nebylo, vědomě nás přijal, viděl jsem tu pokoru.

Já jsem byl o padesát let mladší, ale měl jsem jeho důvěru. Tím se postupně stal takovou tou viditelnou postavou. Takže ty dějiny ho vyzdvihly. Ale kdyby neměl to zázemí těch lidí, tak není tím, kým byl. Ale zase my jsme neměli ten štít, že to znamená nějaké posvěcení shůry, nemělo by to tu razanci. Bylo

samozřejmě vidět to jeho stáří, pamatuji si v roce 1989, kdy se objevil po boku Štěpána v televizi. A já jsem za ním přišel, že otče, tohle nemůžeme, vždyť vás zneužili. A on na to, že teda dobře a řekl, ať připravím proslov a ať je to ostré. Tak jsem celou noc psal ten projev „V těchto osudových chvílích našich dějin stojím já i celá katolická církev na straně národa“. No a on to přijal. Tady byl opravdu pevný, no ale bylo dobře, že měl zázemí několika lidí, na které se mohl spolehnout a kteří pro něj pracovali.

TS: A to jeho případné napojení na Vatikán a papeže?

TH: To bylo spíše takové symbolické, on samozřejmě vždycky byl věrný Vatikánu. Rozhodující bylo potom opět zvolení Jana Pavla II., kde Tomášek byl a tam jej papež povzbudil, „buďte stateční“, tak byl tedy statečný. Věděl, že měl morální podporu v tom papeži a že papež si přeje nějaký statečnější postoj.

TS: Také dalších pamětníků se ptám na jejich povědomí o agentech československého režimu ve Vatikánu, jako byl například historik Holeček usvědčený ze spolupráce s StB a rozvědkou. Máte povědomí ještě o někom takovém dalším?

TH: Zvláštní roli měl profesor Boublík, to byl velmi významný teolog, děkan fakulty teologické papežské Lateránské univerzity, který tam byl veden, ale jeho nebližší přítel, pan profesor Skalický, tvrdí, že on to hned oznámil na Státním sekretariátu, že jej kontaktovali a že oni ho naopak povzbudili, držte to dál a aspoň budeme vědět, co oni vědí a co chtějí a co jim jde. Takže byl vlastně takový dvojitý agent. Pak mu umožnili se vrátit do Československa, když tehdy dostal rakovinu.

TS: A ještě pro doplnění, byť jsme to už také řešili – kdo referoval ve Vatikánu o situaci v Československu?

TH: Vím, že třeba přes toho Casaroliho šly nějaké informace od Mádra. To bylo v 80. letech. Já jsem třeba Casarolimu předal od Mádra takový dopis o situaci a i on tam dával nějaké možné kandidáty na biskupy. Tenkrát mu Mádr podával takový přehled lidí. Mádr byl takovou šedou eminencí, měl spoustu různých kontaktů, takový typ konspiračního génia.

Rozhodně myslím, že přes nějaké řády šly taky nějaké informace. Třeba premonstráti měli kontakty na svoje řádové bratry v Německu, z toho pak šly informace do Říma.

Ale nebylo to tak, jak byla tehdy ta komunistická představa, že jsme byli agenti Vatikánu a Vatikán to všechno řídil, ty věci spontánně vznikaly tady, samozřejmě jsme měli úctu k papeži a papežství. V počátku se nám zdálo, že ta Ostpolitik je hodně naivní, takže tam jsme měli určitý rezervovaný postoj. Ale zvolení papeže Jana Pavla, který znal tu situaci, pro nás bylo velkým povzbuzením. No a k němu jsme pak hledaly nějaké cesty, aby byl co nejvíce informovaný o té podzemní církvi.

Já jsem měl tu možnost s ním osobně mluvit 7. listopadu 1989 při svatořečení Anežky. Tak tam jsem mu všechno vyprávěl, to bylo ještě před pádem, ale těsně a on mi říkal, že „ta komuna się rozwali“, já jsem říkal svatý otče věřím, že ta papežská neomylnost teda platí a on nebojte, přijde to brzo. No a přišlo to za týden. *(Smích).*

Ty naše kontakty ven byly spíše do těch akademických kruhů těch západních profesorů, kteří sem jezdili z Německa a Rakouska dělat přednášky, ale je dost možné, že někdo z nich měl nějaké kontakty směrem k Vatikánu, ale o tom jsme radši moc nemluvili. Takže byl tu ten morální vliv a rozhodně inspirace. No a potom se informace šířily také přes toho Meisnera.

No a samozřejmě tam potom byla ta Davídkovská větev, ze které ale ten Řím byl trošku nešťastný.

A velmi se tedy ten kardinál König přičinil k té informovanosti, ten se nesmírně zajímal o tyhle věci, ten zprostředkovával ty věci a byl takovým největším expertem na ty komunistické země a velmi dobře o těch věcech věděl.

Karel Janoušek

Karl Janoušek (1947). Studoval teologii na Lateránské univerzitě v Římě, kde pobýval na bohoslovecké koleji Nepomucenum. V roce 1985 odešel do Mnichova a o rok později byl vysvěcen na kněze exilovým biskupem Jaroslavem Škarvadou. Spolupracoval s Rádiem Svobodná Evropa. Je přímým účastníkem svatořečení Anežky České v Římě. Osloven byl kvůli jeho znalosti prostředí koleje Nepomucenum a jako pamětník Anežské poutě v roce 1989. Rozhovor proběhl 18. 3. 2022 ve Valticích a trval půl hodiny.

TS: Po své emigraci do Říma jste byl na kněžské koleji Nepomucenum. Můžete prosím popsat, jak jste se tam dostal a jaká tam byla atmosféra? Jaké aktivity se na té koleji děly?

KJ: Tak já jsem emigroval v roce 1979, do Nepomucena jsem přišel v roce 1980. V Nepomucenu jsem vypomáhal, pro pana rektora jsem něco opisoval. Takže jsem měl v podstatě čas se soustředit na jazyk, protože já jsem měl v úmyslu původně studovat ne v Itálii, ale v Rakousku. Takže to bylo výborné, dostal jsem se do takového italského prostředí, kde se pochopitelně mluvilo výhradně italsky, takže jsem tam měl tu příležitost se zdokonalit. Potom v říjnu v roce 1980 jsem nastoupil na univerzitu. Univerzita, na kterou chodili studenti z Nepomucena, byla Lateránská univerzita, nebyla daleko od kolejí, takže to byla velká výhoda. V době, když jsem přišel do Nepomucena, tak nás tam bylo asi sedm či osm slovenských a českých studentů. To byla ještě československá kolej. Potom asi v roce 1982/1983 tam přišel vetší počet studentů, částečně z Ameriky, z Anglie, z Německa, i někteří, co emigrovali z Česka, takže tam nás mohlo být 15-18. Na Lateránské univerzitě se studuje první dva roky filozofie a základy teologie a potom tedy už je to specializované více jenom na teologické předměty. Končí se tam samozřejmě studium po pěti letech. Někteří studenti pokračovali potom i dále v tom studiu. No a potom už bylo víceméně rozhodnuto biskupem, který nás zastupoval, to byl tedy monsignor Škarvada, do které oblasti jazykové se vydáme, protože domů jsme se vrátit nemohli. Tak to byla většinou tedy buďto německy mluvící země, nebo anglicky.

Ta kolej, to je česká kolej, na které se bohoslovci vychovávají ke kněžím, tedy mají tam samozřejmě rektora, vicerektora, to je správa koleje. A potom je tam po té duchovní stránce spirituál, tedy duchovní vůdce. Jinak se spolupracovalo s rektorem na té rovině disciplinární a tak dále. Ale ne po té stránce duchovní. To znamená například zpovědi a tak dále, to byla jeho záležitost. To ostatní už byla potom záležitost vedení koleje to znamená rektora a vicerektora. Jinak to se samozřejmě možná zdá, že jsme tam studovali ve Vatikánu, ale s Vatikánem tam nemáme nic společného. S Vatikánem tam máme společného, co všechny ty ostatní koleje národní, které tam jsou. Ale to byl jenom víceméně styk s Kongregací pro semináře, ale jinak s Vatikánem jsme neměli společného nic. Jinak to byla kolej československá, tam byli Češi i Slováci.

TS: V Nepomucenu byli tedy Češi i Slováci dohromady? Protože například pan profesor Karel Skalický mě upozorňoval, že kněžská emigrace v Římě byla v zásadě oddělena, co se týče Čechů a Slováků.

KJ: Tady je potřeba říct jednu věc. Já mluvím o roku 1980 a dále, zatímco profesor Skalický mluví o 50. letech a až do roku 1968. Tam se to trošičku změnilo. Studovali tam Češi a Slováci, ale jak vám správně řekl profesor Skalický, tak tam byly určité neshody. Takhle, ty neshody tam byly totiž především v té skupině, která přišla jako první, po válce v roce 1945. V roce 1947 byl popraven bývalý slovenský prezident, a to byl velký problém, byl to kněz, a to byl pro ně absolutní skandál tehdy. Potom se to možná trošičku urovnalo, ale za nás v těch 80. letech tam nebyl ani tak velký problém mezi Čechy a Slováky. Já jsem odešel v roce 1985 a pak jsem slyšel, že tam zase nastaly nějaké ty problémy, ale to nebylo nic jaksi velkého, to byly takové žabomyší problémy.

TS: Podívejme se prosím ještě konkrétně na ty aktivity v Nepomucenu.

KJ: To bylo normální studium na teologické a filozofické fakultě. To se v podstatě nějakým způsobem nelišilo od těch studentů, kteří studovali třeba na jiných univerzitách a byli to laici, nepřipravovali se na kněžství. Na Nepomucenu se vysloveně připravovali na kněžství. To znamená, že to bylo pod vedením spirituála, ten program, který tam byl, ten byl vysloveně zaměřený na studium teologie a na přípravu na kněžství. Jinak ty ostatní činnosti a aktivity, ať už to byl sport, kultura, tak to bylo tak jako studenti, kteří mají volný čas a ten volný čas naplní, jak je jim libo. U nás v semináři, když tam byl právě Karel Skalický, tak ti nemohli třeba na vycházku jenom tak, když se jim chtělo. Tam to bylo velmi přísné, myslím, že museli chodit jenom po dvou. Takže u nás už potom bohoslovci, když měli čas, tak v tom volném čase, naopak se to přímo doporučovalo, aby vyšli trochu do města a podívali se trochu na místo, kde vlastně studují, aby ten Řím trochu poznali.

TS: Vy jste se osobně znal s biskupem Škarvadou. Můžete prosím popsat, jak na něj vzpomínáte, případně jak jste se seznámili?

KJ: Škarvada pracoval na státním sekretariátu u Vatikánu. Tam připravoval nějaké věci pro papeže nebo také papeže informoval o věcech, které se děly v Československu. Navíc měl na starosti také katolické společenství, a to na celém světě víceméně. Jezdil do Ameriky, tam bylo velké společenství především v Chicagu, ale také na Floridě, ve Washingtonu a v New Yorku. A potom jezdil také do Německa, do Austrálie, prostě po všech těch místech, kde byly ty větší katolické komunity. A on společně s Hrušovským měli na starosti české a slovenské komunity – tedy Škarvada české a Hrušovský slovenské. A oni potom byli oba jmenování biskupy, taky proto, aby jejich jednání právě s biskupy těch zemí, kde byly ty komunity, tak aby mělo trochu váhu.

TS: A jak na něj vy vzpomínáte? Jaká byl jako osobnost?

KJ: Tak především to byl člověk, který uměl mluvit. Navíc byl takový veselý. Lidem se strašně líbil, protože to bylo něco jiného, nebylo to nic přísného, neútočil na ně nějakými dogmaty. Prostě společensky úžasně příjemný člověk. Tak v tomto měl obrovskou výhodu.

Byl nám velkým pomocníkem a rádcem. Ukazoval nám, do jakého společenství bychom asi mohli jít, co to společenství je, jaké je, co tam budeme dělat a tak dále. Abychom na to byli připraveni. Tak v tomto tedy opravu měl velké zásluhy, na přípravě těch bohoslovců.

Samozřejmě výhoda byla také to, že byl pracovník Vatikánu. Pracoval na státním sekretariátu, to znamená, že měl také kontakt na kongregace, především na Kongregaci pro semináře, tam jsme měli také naše kněze.

TS: Vzpomínáte si třeba, jestli se přes biskupa Škarvadu, když pracoval pro Vatikán, nesly nějaké informace o situaci v Československu? Nebo vedly jste s ním třeba nějaké politické diskuse?

KJ: To nevím, to my jsme s ním nikdy neřešili a nevzpomínám si, že by někdy přišel a informoval nás, jako bohoslovce, o nějaké věci, ať už to bylo v těch 70. letech, když se to zpřísnilo, nebo v 80. letech. Nevzpomínám si.

TS: Můžete prosím krátce popsat vaši spolupráci s rádiem Svobodná Evropa? To bylo tehdy, když jste byl v Mnichově?

KJ: Ano. Já jsem do Mnichova nastoupil v roce 1985 a tam jsem měl dva roky pozici jako kaplan v německé farnosti. Takže já jsem ze začátku s Čechy neměl vůbec nic společného. Byl jsem kaplan v kostele Maria Ramersdorf. A tam jsem normálně vypomáhal panu farářovi a samozřejmě tu a tam jsem se objevil i v té české komunitě. A teprve až jsem do té komunity nějakým způsobem zapadl, tak potom jsem byl vyzván, abych přešel do vedení české katolické misie v Mnichově.

Já jsem ale nebyl žádným zaměstnancem Svobodné Evropy, to byl monsignor Fořt (*Karel Fořt – pozn. aut.*). Já jsem tam občas, na Svobodné Evropě, pronášel nedělní kázání a s vysíláním někdy vypomáhal, ale primárně to byl opravdu monsignor Fořt.

TS: Dostaňme se teď prosím k vašemu osobnímu hodnocení Jana Pavla II. Jak jste jej vnímal? A jak hodnotíte jeho příspěvek k vatikánské politice vůči zemím komunistického bloku?

KJ: Tak samozřejmě to byla velká změna. Před Janem Pavlem II. to byli samí Italové, a ti neměli úplný vhled do problematiky těch komunistických zemí. Ale Jan Pavel II., když byl zvolen papežem, tak samozřejmě měl obrovský přehled, věděl, jak ta situace v těch komunistických zemích vypadá, tak se to pochopitelně velmi změnilo.

Ale navíc i ten jeho osobní přístup, to bylo něco úplně jiného. Nebyl tak uzavřený, podívejte se jenom kolik cest za svůj čas vykonal, to všechno mělo velký vliv také na zpopularizování církve. On tak trošičku otevřel dveře a lidé měli možnost nahlédnou trošku víc do problematiky Vatikánu nebo církve jako takové. To byla velká změn. Beze sporu.

TS: Můžete prosím popsat vaši cestu na svatořečení Anežky České? Jak jste se tam dostal? A jaká tam byla atmosféra?

KJ: Tak já jsem organizoval tu pouť z Německa, z Mnichova. To nás tam jel celý autobus, jeli jsme do Říma vlakem a tam jsme měli připravený autobus.

Samozřejmě ta atmosféra byla neuvěřitelná. Jinak to asi prožívali ti, kteří přišli na tu pouť z Československa a jinak my, kteří jsme byli jako emigranti z celého světa.

To bylo skutečně něco, co až do té doby jsem nikdy nezažil. A myslím, že nikdo z těch lidí, kteří se zúčastnili toho svatořečení, zkrátka něco podobného nezažili.

Víte, třeba ze Slovácka tam přijeli v tradičních krojích. To bylo něco úžasného, Italové z toho byli celí pryč, protože jejich národní kroje se nedají ani srovnat s těmi našimi. Když viděli ty kroje, tak z toho byli opravu dojatí.

Navíc byli překvapeni, že tam lidi přijeli z komunistické země. A že oni se uměli modlit, a že tak jaksi navštěvovali ty kostely a zpívali tam česky. Byli z toho úplně pryč. Oni si to nevěděli představit, že z komunistické země je taková manifestace víry. To je to, co ten náš stát, myslím, potřeboval, že nejsme už ti utlačovaní, ti utiskovaní, kteří nemají slovo a tak dále. Najednou jsme ukázali, že máme slovo. Že v té církvi, že v té společnosti u nás, ta církev má nějaké místo – a místo poměrně důležité. On to také velmi ohodnotil papež, když mluvil k Čechům, a já si myslím, že právě to svatořečení Anežky opravdu trošičku pohnulo tím naším státem.

A navíc to tedy bylo významné. Víte, to byla ta doba, kdy se začaly hroutit ty politické systémy. My jsme tehdy v tom našem zájezdu měli lidi, kteří pracovali ve Svobodné Evropě a bylo jich tam poměrně dost.

A oni neustále pořád telefonovali do Prahy, do Mnichova, do Svobodné Evropy, že jak to teda vypadá, že už jsme slyšeli, že tam a tam padla vláda. To byly neustálé diskuse a takové napětí.

Víte, Anežka, to svatořečení bylo týden před sametovou revolucí. Strašně silné napětí. A najednou přišlo takové i dojetí, že končí nějaké éra, že tady vstupujeme do úplně jiného životního prostředí, do takového života, kde na vás dýchne svoboda. A na to lidé nejvíce čekali.

Na té Anežce, tam byla opravdu silně vidět radost ze života, že se ten život úplně změní. Opravdu to byla mimořádně pěkná akce. Něco, co opravdu velmi těm lidem pomohlo. Dokonce naši bohoslovci tam ministrovali. Ty jsem já už ale neznal. To už byla jiná generace.

TS: Dá se odhadnout, kolik lidí z Československa tam přijelo?

KJ: To najdete na internetu. Byly to tisíce. Já nevím, jestli tam neříkali, že tam bylo 8 000 až 10 000 lidí. No byly to davy.

TS: A čím si vysvětlujete, že tam tehdy tolik lidí mohlo jet? Protože zahraniční cesty, především ty na imperialistický Západ, byly pro většinu občanů v zásadě nemožné. Čím to podle vás bylo?

KJ: No, ta atmosféra v Československu ještě uvolněná nebyla, ale byla už uvolněná v ostatních sousedních zemích. Ono to vřelo už. Ukazovalo se už, že ta situace je v zásadě neudržitelná, že to není možné už takto držet a že to bude jen horší, když tam ty lidi nepustí. Takže už asi díky té atmosféře celkové ve světě, už prostě to bylo jediné východisko, jak trošku zklidnit ten var v naší republice.

Prý to ale také už bylo nekontrolovatelné, kdo pojede, který autobus tam pojede, už se vyřizovaly pasy a prostě já si taky myslím, že ty úředníky už z toho musela bolet hlava.

TS: Anežka byla tedy taková předzvěst sametové revoluce?

KJ: Já bych neřekl, že to byla předzvěst, Anežka už byl ten moment, kdy to vybuchlo. To, že se zapálila někde ta šnůra, která vedla potom do Říma na svatořečení. Ale to už se táhlo přeci, vy víte, že oni měli potíže s těmi protestními dopisy a tak dále. A toho už bylo tolik, že se to potom už udržet nedalo, to už muselo prasknout.

TS: A došlo během toho svatořečení třeba i k nějakým politickým projevům? I vzhledem k té celkové atmosféře?

KJ: To myslím, že opravdu ne. To byla vysloveně náboženská záležitost. Bylo to svatořečení, ne politická demonstrace. Nemluvilo se o tom, že by se měl udělat nějaký převrat a komunisty svrhnout.

Lidi šli vysloveně poděkovat papeži za to, že Anežka byla svatořečená, byla to vysloveně duchovní záležitost. Nebylo tam nic politického. Nebo alespoň já jsem to tam neviděl. Ale samozřejmě, že tam pořád vanul duch té změny, to tam bylo určitě cítit. Ale že by se to nějak projevovalo, to se mi nezdálo.

Václav Malý

Václav Malý (1950). V roce 1976 byl vysvěcen na kněze, o rok později podepsal Chartu 77 a v roce 1978 se stal členem Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS). V lednu 1979 ztratil státní souhlas a působil v podzemní církvi. V květnu 1979 byl obviněn z podvracení republiky, ve vazbě byl držen přes půl roku až do prosince. Byl přímým účastníkem velehradské pouti v roce 1985. V listopadu 1989 byl jednou z hlavních postav sametové revoluce. Osloven byl předně jako člen podzemní církve, ale také jako účastník poutě na Velehrad. Rozhovor proběhl 15. 3. 2022 v Praze a trval 45 minut.

TS: Jaká byla v 80. letech atmosféra v podzemní církvi v Československu?

VM: Když se řekne podzemní církev, tak třeba být opatrný, protože v tom popisu většinou jsou myšlení ti, kteří byli zakonspirování, kde se světili kněží a biskupové, ne veřejně, ale tajně.

Byli tam vlastně tří části, ale byla to samozřejmě jedna církev. Druzí byly ti, kteří měli takzvaný státní souhlas – k nim jsem patřil i já, a ztratili vzhledem k zásahům státních orgánů možnost působit veřejně.

Třetí část potom byli ti, kteří mohli působit veřejně s takzvaným státním souhlasem. Takže když se ptáte na tajnou církev, tak většinou v té západní žurnalistice se myslí ti, kteří teda tajně světili po bytech kněze, případně tedy i biskupy, a ta konkrétní jména vyšla najevo až po roce 1989.

TS: Jak se atmosféra v 80. letech lišila od předchozích let? Byl znát nějaký rozdíl?

VM: Začátkem 80. let byl ze strany Vatikánu učiněn důležitý krok, to už tedy papežem byl Jan Pavel II., bývalý polský arcibiskup Wojtyla, kdy v roce 1982 v podstatě vyšel dokument, kde bylo jasné, že Pacem in terris, tedy ta skupina kněží, kteří podporovali tehdejší režim, tak bylo řečeno, že by se měla rozpustit. Že nemůže jednat jménem církve. To byl tedy důležitý impulz. Jednoznačně se to týkalo organizace Pacem in terris.

Zároveň křesťané nebo katolíci začali pozdvihovat hlavy. Velmi byl rozšířen křesťanský samizdat, vycházeli takzvané Informace o církvi, což se rozmnožovalo tehdy na psacích strojích, později tedy na rozmnožovacích strojích.

Takovou platformou pro ukázaní, že my tady jsme a je třeba s námi počítat, se stávali poutě na různých místech při různých církevních svátcích. Vrcholilo to tehdy tou poutí v roce 1985 na Velehradě.

Takže více lidí už se dostávalo k tomu samizdatu, to, co nemohlo být konáno v kostelích, tak se často konalo po bytech, různé přednášky, modlitební setkání, případně také výuka dětí, protože v podstatě veřejně na těch farách se mohli konat bohoslužby, případně některé slavnosti, ale kněz, který třeba měl vetší vliv na lidi nebo se snažil dětem předat výuku náboženství, tak byl často přeložen nebo ztratil souhlas. Tak v tomhle tom došlo k oživení v těch 80. letech.

Samozřejmě my jsme tušili, že je nějaká takzvaná podzemní církev, ale v podstatě o té struktuře jsme nevěděli, kdo tam všechno patří. Známé jméno byl biskup Davídek, o tom se tedy vědělo, sem tam nějaké další jméno, ale o celé té struktuře v podstatě jsme nevěděli, protože oni opravdu zůstávali v utajení.

TS: Mnoho vás tedy bylo součástí, ale nevěděli jste o všech, kteří jsou rovněž součástí, ano?

VM: Ano, samozřejmě. My, kteří jsme ztratili souhlas, jsme jakš takš o sobě věděli. To vešlo ve známost, kdo nemohl studovat, ale samozřejmě o těchto lidech jsme nevěděli. O některých jsem se dozvěděl, že byly tajně vysvěcení, až po roce 1989.

Takže opravdu začátkem těch 80. let došlo k jistému oživení, bylo to také podmíněno tím, že katolíci nějak tak nabyli jistoty, že v Římě je člověk, který zná komunistický režim, což se nakonec ukázalo, že je tomu tak opravdu je.

Zároveň se stával také statečnějším tehdejší arcibiskup kardinál Tomášek, který stále jasněji dával najevo, že je třeba chránit práva věřících.

TS: Nějaké ústředí tajné církve tedy přímo nebylo?

VM: Spíše se scházeli různé skupiny. Například někteří třeba představitelé řeholníků, jejichž činnost byl samozřejmě taky zakázaná. Kolem kardinála Tomáška byla jedna vlivná skupina. Takovou významnou osobností byl třeba Josef Zvěřina nebo Oto Mádr a další, kteří strávili dlouhou dobu v komunistických žalářích a poté byli velmi aktivní. Ale že by byl nějaký ústřední štáb a teď se řeklo tohle nebo ono, tak to myslím, že tak jako nebylo.

TS: Přejděme nyní k osobě kardinála Tomáška. Jak na něj vzpomínáte a jaký byl jeho vztah k podzemní církvi?

VM: Vztah kardinála Tomáška k podzemní církvi, pokud vím, tak byl poměrně odtažitý. Tomášek byl tehdy v čele té viditelné oficiální části církve a ze začátku byl velmi nedůvěřivý vůči Chartě například.

Já nechci mluvit o sobě, ale já jsem podepsal Chartu velmi záhy, takže to nebylo jednoduché.

Ale postupem času získával Tomášek lepší vztah i vůči těm občanským hnutím, ale trvalo to určitou dobu. Tomášek byl podporován právě třeba Otou Mádrem a Josefem Zvěřinou. A to byli lidi, kteří požívali celocírkevní – v rámci celé republiky – autority. Takže s ní byli ve styku tehdy.

Jak už jsem tedy řekl, kardinál Tomášek se postupně stával odvážnějším a odvážnějším i ve svých veřejných projevech. Hlavně tedy stále opakoval, že je třeba respektovat práva věřících.

K té podzemní církvi, tam byl jistý odstup, protože se samozřejmě přesně nevědělo o té struktuře, vznikaly tedy otázky, protože bylo třeba známo, že ženatí mužové jsou svěcení na kněze, případně i na biskupy, tak to vyvolávalo samozřejmě velké otazníky, ale ty konkrétní informace o tom byly tehdy velmi mizivé.

TS: Když se podíváme do těch 80. let, byl znatelný nějaký rozdíl v politice Vatikánu k Československu nebo obecně ke komunistický zemím opět oproti dřívějšímu období?

VM: Ještě v 70. letech byl vysvěcen na biskupa třeba Josef Vrana, což byl olomoucký apoštolský administrátor, který v podstatě neopustil to hnutí Pacem in terris. Takže ta vatikánská politika byla velmi opatrná v těch 70. letech, ale na začátku 80. let už byla zásadnější. I když byla snaha zlepšit ty vztahy s tehdejšími mocnými v Československu, tak ale nedošlo k tomu, aby byl jmenován nějaký biskup, který vysloveně podporoval ten režim. Takže ta změna byla tehdy znatelná.

Potom samozřejmě otázka vztahu k tomu hnutí Pacem in terris, což bylo znamení, že i když byla přirozeně ta diplomacie pořád opatrná, tak už začala držet určité limity.

Vatikánské diplomacii šlo hlavně o to, zachovat ty církevní struktury i při vědomí toho, že ony struktury jsou stále ve své činnosti omezování. A někdy už to zašlo moc daleko. Zatímco začátkem 80. let bylo jasně vidět, že tady ta změna diplomacie je. Že udělat kompromis, tedy jmenovat velmi kompromisní lidi do čela těch diecézí, tak to ne. Na to nepřistoupila.

TS: Když říkáte, že v těch 70. letech to už zašlo moc daleko, tak myslíte, že těch kompromisů už bylo hodně?

VM: No ano. Právě na Slovensku se třeba stalo, že byli jmenování biskupové a nebyli to příliš silné osobnosti, některé prostě až příliš spolupracovali s režimem. Jako například ten olomoucký, dnes již zemřelý, biskup Vrana.

TS: A od 80. let lze tedy pozorovat určitý posun?

VM: Jistě, právě tím dokumentem z roku 1982 a vztah k hnutí Pacem in terris. Tehdy už věřící jasně věděli, že toto hnutí nemá církevní schválení a že je to organizace, která nemůže jménem církve mluvit. Což podpořila i vatikánská diplomacie, a to byl tehdy důležitý krok, důležité povzbuzení.

TS: A přímo vy jako člen podzemní církve jste vedl nějakou komunikaci s Vatikánem?

VM: Já jsem s nikým ve styku nebyl, byly nějaké nitky, ale toho já jsem se nezúčastňoval, ani mi to nebylo řečeno, protože my jsme se řídili heslem „čím míň toho víš, tím lépe“. Takže kdo dával informace do Vatikánu, to já opravdu zodpovědně nemohu říct. Určitě tady byli někteří lidé, kteří asi kontakty měli, samozřejmě my jsme hovořili, tehdy já jsem byl ve styku s mnoha představiteli vyslanectví demokratických státu, tam jsme o té situaci hovořili velmi otevřeně. Tak to se klidně k tomu hlásím, ale že bych věděl, kdo přímo do Vatikánu, to nevím.

Jezdili sem ale lidé z demokratických zemí, já jsem jich potkal mnoho. Jezdili sem novináři, takže ty informace byly, to byl důležitý proces, který se myslím podceňuje, že v těch 80. letech už byla do určité míry rozbitá ta informační blokáda. Opravdu v polovině 80. let už těch možností bylo mnohem více díky tomu, že ten Západ se stále více zajímal, nejen tedy o Moskvu, ale že se zajímal alespoň o tu střední Evropu. A jsem přesvědčen, že třeba někteří řeholní představení měli také kontakty na své nejvyšší představené v Římě. Rozhodně Vatikán byl informován dobře. Přinejmenším se mohl ptát po té diplomatické cestě, protože opravdu jsme dělali, co jsme mohli, abychom jsme těm západním diplomatům tady řekli, co se tady děje, ale tedy bez nějaké pomluvy, bez nějaké nenávisti. Já jsem vždycky referoval o tom, co bylo podložené, nikoliv jenom nějaký dojem.

TS: Komunikace s velvyslanectvími západních zemí probíhala konkrétně jak?

VM: Oni nás kontaktovali a byli jsme zváni při různých příležitostech a ty styky nikdo z nás netajil. Tedy ti, kteří tehdy byli zváni. A já jsem mnohokrát informoval konkrétně o zavřených křesťanech, o tom, co se děje, kdo zase byl pronásledován kvůli tomu, že ho chytili při množení samizdatu a podobně. Ale znova říkám, co se tyká té církve toho Davídka, tak o té jsme věděli velmi málo takže o té jsme hovořit nemohli.

TS: Myslíte, že šla pozorovat určitá podpora od Vatikánu směrem k těm disidentským kruhům, opozičním kruhům v Československu?

VM: Ano, to bylo naprosto jasné, protože Jan Pavel II. mluvil i o lidských právech a kardinál Tomášek začal říkat, že je třeba hájit ne náboženská práva, ale lidská práva jako taková. Ono se to dneska zdá jako samozřejmé, ale to byl velký posun. A zároveň změnil i svůj postoj a pohled na ty občanské iniciativy, nejviditelnější tedy byla Charta 77. Viděl, že se zastává lidí bez ohledu na jejich světonázor, tedy i včetně pronásledovaných křesťanů. Takže to bolo tedy evidentní a bylo to velmi povzbuzující. A tenhle postoj vrcholil v roce 1985 na pouti, kde ti lidé dali jasně najevo, že s takovým režimem ne, my chceme být brání jako rovnoprávní občané a ne jako občané druhé kategorie.

Jak říkám, zásadní byla postava Jana Pavla II. a pak i osoba kardinála Tomáška. Navíc mnohem více než 70. letech byly zřejmé aktivity jako například bytové přednášky a semináře. Byla mnohem lepší informovanost, kdo chtěl, tak se k těm informacím dostal. A vnějším projevem pak tedy byly ty poutě.

TS: Vy sám jste se poutě na Velehrad v roce 1985 účastnil?

VM: Ano, účastnil jsem se.

TS: Jak jste tu celou událost vnímal?

VM: Člověk měl radost, že se konečně sešel větší počet lidí a že tam vypískali toho představitele z okresu Uherské Hradiště, vypískali tam ministra kultury, který řekl, že se jedná o mírové shromáždění nebo co. A lidé začali okamžitě volat „pouť, pouť".

Je ale potřeba spravedlivě říct, že tam bylo hodně Slováků a bylo to poprvé také větší setkání Čechů a Slováků. Šlo o veliké povzbuzení, že lidé dali jasný nesouhlas s tím, jaká politika se vůči církvi vede. Manifestačně přivítali zástupce Vatikánu, tehdejšího státního sekretáře Casaroliho. I když vůči němu byly v církvi určité výhrady, že byl třeba příliš diplomatický, tak tam se dalo jasně najevo, že ano, my jsme spojení s papežem a dobře víme, jak papež na tu situaci hledí a my ho podporujeme.

TS: Výhrady vůči Casarolimu kvůli tomu, že je až moc kompromisní?

VM: No samozřejmě. On to myslel dobře, ale čekali jsme, že se někde vyjádří. V podstatě to byla taková tichá diplomacie před nástupem Jana Paval II., a hlavně tedy jistá nevole nebo nesouhlas, že připustil svěcení některých těch biskupů, kteří se příliš zadávali s tehdejším režimem.

TS: Čím si vysvětlujete, že na Velehradě najednou bylo tehdy tolik lidí?

VM: Nebyli to tehdy už jen ti, kdo chodí v neděli do kostela nebo ti, kteří se snaží vést rodinný dobrý život z víry. Ale také ti, kteří chtěli navenek ukázat nějaký postoj. Ne si to nechávat jen pro sebe. A tohle začalo chápat čím dál tím víc lidí. Samozřejmě když se najednou ti lidé sešli a bylo jich tolik, no tak to bylo povzbuzení pro další akce. Potom byla na Slovensku ta známá svíčková manifestace, ale to už byl tehdy další krok, to byl myslím rok 1988.

Takže rostlo sebevědomí lidí, ne pýcha, ale sebevědomí lidí a uvědomění, že musíme teda také za tu víru nějakým způsobem svědčit veřejně. Že nemohu pěstovat jenom nějakou osobní zbožnost.

TS: Ta atmosféra tam asi musela být silná.

VM: Ta byla velmi silná. Při projevu Casaroliho tam lidi byli tak nahuštění, že se ani nemohli hýbat.

TS: Víte o nějaké podpoře Vatikánu té pouti? A proč podle vás nedošlo k návštěvě Jana Pavla II.?

VM: Tak to samozřejmě oni nedovolili, to by se báli, kdyby přijel papež, protože co si budeme povídat, když přijel do Polska po svém zvolení v roce 1978, tak v roce 1980 vznikla Solidarita a tehdy už docházelo k jistému mezinárodnímu uvolnění, a teď najednou papež – symbol toho, kdo dobře ví, co je komunismus, tak to samozřejmě z jejich hlediska bylo nepřípustné. Ale bylo důležité, že lidé vyjádřili podporu papeži skrze toho legáta, a to bylo jako jasné znamení.

TS: A byla od Vatikánu přímo nějaká podpora té poutě?

VM: To určitě ano, podpora ano. Ale organizace závisela tady na domácích silách, s tím Vatikán neměl nic společného.

Casaroli snad měl pod postelí odposlechové zařízení. Takže aspoň takhle jsem slyšel, takže samozřejmě bylo organizováno jako to vystoupení té vatikánské delegace, ta pouť, kdo bude moci sloužit nebo ne, ale ta organizace závisela hodně na místních lidech. Hlavně tedy svolat ty lidi, to já vím, kolika lidem jsem říkal pojďte na tu pouť, je to důležité, musíme jako už konečně ukázat, že nejsme jenom nýmandové, že tady je tu určitá skupina lidí, kterým jde o něco zásadního, takže tohle bylo hodně díky obětavcům, kteří tedy povzbuzovali ti druhé.

TS: Po sametové revoluci potom přijel Jan Pavel II. do Československa v roce 1990. Téhle návštěvy jste se účastnil?

VM: On byl tady na Letné, já jsem ho jenom uváděl, ale neorganizoval jsem to, to šlo nějak mimo mě.

TS: A když jste se s ním na chvíli potkal, jak na vás působil?

VM: Moje osobní setkáni s ním bylo, když tady byl na té návštěvě. Potom hlavně v roce 1997, když přijal na nunciatuře v Praze biskupskou konferenci, tak já už tenkrát byl součástí biskupské konference, takže tam jsme se potkali také. On si dokonce pamatoval mé jméno, tak mě taky oslovil, ale to bylo poprvé, kdy jsem ho potkal jako nějak osobněji. Jinak to bylo vždycky jenom v tom množství.

TS: A jaké je vaše zpětné hodnocení jeho role?

VM: V tomto je velmi pozitivní, protože já vždycky říkám, že pád železné opony, na tom mají velkou zásluhu, každý trošku jinou, Reagan, Jan Pavel II. a Gorbačov. Každý trochu jako jinak, ale byla to dobrá parta, dobré uskupení lidí. Reagan začal ten politický tlak, že uzbrojil Sovětský svaz, a také ten důraz na lidská práva. Papež, který tedy probudil Polsko a Polsko bylo první, které rozbilo ten monolit toho východního bloku už v 80. letech. Papež stále zdůrazňoval i ta lidská práva, důstojnost člověka, nemožnost totalitního režimu a podobně. A Gorbačov, který zase přeci jako realisticky odhadl tu situaci, že tehdejší Sovětský svaz je v krizi, a dovedl pochopit, že to už takto nemůže zůstat. Takže v tomto smyslu je třeba vždycky jmenovat tyto tři, i když ti dva byli politici, Jan Pavel II. politik nebyl, ale měl silnou morální autoritu. V tomto já vždycky říkám, že díky jemu dnes dýcháme volně. Ale také i díky Polákům,

na to se trošku zapomíná, protože Poláci, už když byla Solidarita potlačena, a oni pořád postávali a byli jako první socialistickou zemí, která už v létě 1989 došla k volbám a už tam ve vládě byli i jiní, než komunisté a podobně.

Dovolte mi ještě připomenout, že velmi důležitý byl v Československu Augustin Navrátil. Na toho by se nemělo zapomínat, to byl ten zemědělec z Moravy. Jeho petice, kterou podepsalo asi 600 000 lidí, která mela asi dvacet nebo třicet bodů, tak to bylo obrovské vzepětí. Na ni by se nemělo zapomínat. Protože já to vždycky beru humorně, my jsme pořád diskutovali, co dál, jak dál, a tohle byl člověk z moravského venkova, logicky uvažující, a najednou napsal petici. Protože ono, když se sejde deset chytrých lidí, tak často z toho není nic, protože každý má úžasné vize a nejde se shodnout. Tohle bylo podobné – a najednou Augustinovi vyšla petice, a 600 000 lidí, to se nám o tom mohlo jenom zdát. A to říkám jako opravdu upřímně, proto by bylo nedobře ho zapomenout. Taky tradiční katolík, žádný myslitel, ale teď to neříkám z nějaké pozice nadřazenosti. Člověk akce.

TS: Zůstal ve vás ještě nějaký silný moment nebo něco, co vám přijde důležité zmínit?

VM: Důležité je určitě říct, že kardinál Tomášek se opravdu stal symbolem a byl to takový zázrak, že nejvyšší katolicky představený v tehdejším Československu se stal symbolem i pro lidi, kteří neměli s církvi nic společného, tedy nebyli katolíci.

Protože dobře víme, jak to bylo po první světové válce, a že ten vztah české společnosti ke katolíkům není úplně jednoduchý, je zatížen mnoha předsudky a podobně, a on se opravdu stal symbolem, a nakonec to v těch listopadových událostech ti lidé také dali najevo.

Tomášek věděl, že má oporu ve Vatikánu, konkrétně tedy Jana Pavla II., tudíž byl stále a stále odvážnější ve svých projevech. Takže bohoslužby tady s ním, to bylo takové znamení, když měl Tomášek bohoslužby, tak byla plná katedrála, která zdaleka dneska není tak plná a tady byl i pozdravován, když se ukázal na balkóně. StBáci zuřili. To je jedna ze známek uvolněnější atmosféry. Takže ten Tomášek se stal symbolem, bylo jasné, že jeho kroky jsou naprosto v souladu nebo podporované papežem. Dokonce Tomášek potom přijímal mluvčí Charty, co bylo nemyslitelné ještě koncem 70. let.

Moc jsem vám asi neřekl z toho pozadí, protože říkám, kdo moc ví, tak je nebezpečí, že potom někde může podlehnout, takže jsme se nevyptávali jeden druhého. Ale to, co vám říkám, tak za tím tedy stojím.

TS: Jaký byl kardinál Tomášek jako osobnost?

VM: Tak to byl zbožný, moravský muž, který přišel do Prahy. Po roce 1968 byl nahlížen jako příliš opatrnický, příliš diplomatický, nebo ani ne diplomatický, ale opatrnický, a jeho respekt právě začínal až po příchodu Jana Pavla II.

Samozřejmě v Praze je těžké působit, protože tady jsou intelektuálové, lidé, kteří mají různé náhledy i vnitro církevní, on byl v tomto smyslu spíše jako tradiční muž. Takže samozřejmě jaksi teologicky ne všem imponoval. Nicméně potom, těmi jeho postoji, v podstatě všichni uznali, že je třeba ho podporovat. To mělo tedy určitý vývoj, to vzepětí v roce 1968, pak ten útlum, ta jeho přílišná opatrnost, ale člověk, když vidí, jak to měl zase těžké, že musel o každého kněze bojovat, že na něho byli sprostí při těch jednáních. Už to byl přeci starší muž. Ale musím říct, že od těch 80. let, byť teologicky by se s ním dalo diskutovat o lecčems, tak jako figura, která symbolizuje nějaký postoj hájící lidskou důstojnost, tak na tom se všichni sjednotili.

A opravdu potom ty figury toho Mádra a toho Zveřiny. Jistěže byli i další. Ten Zvěřina cestoval po těch společenstvích, vyučoval teologii, jezdíval po celým tehdejším Československu. Ten Mádr byl zase takový člověk organizační. Důležité také bylo, že sem jezdili i západní teologové. Že tedy ty kontakty byly

nejen po té stránce diplomatické, ale že sem jezdili i západní myslitelé, teologové i filozofové. Takže byla rozbouraná ta informační zeď nebo blokáda.

Karel Skalický

Karel Skalický (1934) je česko-římský teolog, katolický kněz, emeritní profesor papežské Lateránské univerzity a Jihočeské univerzity, který od roku 1956 do roku 1994 pobýval v římském exilu. Řadí se mezi jeho nejvýznamnější představitele, byl druhým sekretářem kardinála Berana, přímým účastníkem II. vatikánského koncilu, vedl exilové revue *Studie* a byl duchovním správcem českých exulantů v Itálii. Osloven byl především pro svou cennou exilovou zkušenost. Rozhovor proběhl 17. 3. 2022 v Českých Budějovicích a trval hodinu a deset minut.

TS: Vy jste přímým účastníkem II. vatikánského koncilu. Byla na koncilu cítit atmosféra vztahu Vatikánu ke komunismu, potažmo k východnímu bloku?

KS: No a jak! Tam šlo právě o to – co s tím komunismem. Odsoudit, nebo neodsoudit? Tohle byl ten zásadní problém. Samozřejmě dosti silná část koncilu byla pro odsoudit. A odsoudit pěkně tvrdě. Jenomže druhá část koncilu začala myslet trošku jinak. A začala myslet asi takto – my už jsme to odsoudili, papežové už to odsoudili, no ale ono se nic nestalo. Když budeme dál odsuzovat, tak tomu budeme jenom dodávat důležitosti a budeme to nafukovat a budeme tomu dávat ještě důležitější váhu, než to třeba má. Ono by bylo dobré, přátelé, rozlišit, co je komunismus jako nauka, jako ideologie a co je teď ten Sovětský svaz. Tenhle ten reálný systém komunismu, který prostě existuje a působí. A my tady máme co do činění v první řadě ne s ideologií. Ta je v knihách a tam zůstane a s tím nic neuděláme, protože je to vytištěné černé na bílém. Ale s tím reálným systémem, který žije a který reaguje na různé situace politické, světové a tak dále, no tak to je něco jiného. Jestliže nepřijdeme do dialogického styku a vztahu s tímto systémem, tak mu nepomůžeme k tomu, aby se zlepšil. Jde o to, abychom neblokovali zbytečně vývoj, který se odehrává v tom systému a že ten vývoj se tam odehrává, no tak jaksi všichni pečliví pozorovatelé, politických situací a kulturních a hospodářských a duchovních vidí, že se tam něco hýbe. A to je to, že se tam něco hýbe, to nesmíme umrtvit. Čili byly tyhle ty dvě pozice. Odsoudit za každou cenu. A druhá – ano, hřích jsme odsoudili, ale teď asi abychom hříšníka znovu odsuzovali, jaksi církev by nikdy neměla odsuzovat hříšníka. Ano, Husa toho odsoudila jako hříšníka. Ale potom si to rozmyslela, takže Luther, toho už neodsoudila. Luther není v dokumentech tridentského koncilu vůbec jmenovaný, jako kdyby vůbec nebyl.

Tady si církev najednou uvědomila, že je třeba odsoudit hřích, ale ne hříšníka.

TS: A to odsouzení komunismu ještě před koncilem se dá pozorovat v čem?

KS: To je už Pius XI. Tam je to jasné, tam to začalo.

No a právě tito, co vyžadovali tvrdé odsouzení komunismu, tak se pořád odvolávali na tohle.

TS: Jak se potom ty dva proudy, které na koncilu vykrystalizovaly, projevovaly dále v politice Vatikánu?

KS: Nechme ještě Jana Pavla II., ten přišel až roce 1978. To šlo tak, že Pavel VI. pověřil Agostina Casaroliho vyjednáváním s komunistickým světem. No a o co šlo Vatikánu v tomto vyjednávání. V katolických zemích pod nadvládou Sovětského svazu a jeho komunismu, zvláště v Československu, šlo o to, obnovit normální hierarchickou strukturu církve. Čili aby tam byli nějací biskupové. Nemusí být zrovna úplně svatí, ale ať to jsou alespoň trošku přijatelní biskupové. Ten spor mezi Vatikánem a komunistickými vládami byl vlastně jakýsi už dávno starý spor, který začal už v prvních letech druhého tisíciletí. Když šlo o takzvaný boj o investituru. To, co tam vybuchlo hned na začátku 2. tisíciletí, přesně

tedy rok 1075, když přijde papež Řehoř VII., tak tam jde o to, kdo má právo jmenovat biskupy. Císař, nebo papež. A jelikož papež na to tenkrát neměl a měl na to jenom císař a jeho králové, no tak samozřejmě, jelikož císař, králové a vladykové měli na to, aby postavili katedrálu a kostel a klášter, no tak když to postavili za své peníze, tak je to jejich majetek a budou oni, kdo tam bude biskupem, kdo tam bude farářem a opatem. Čili vznikl tento systém tzv. patronátních kostelů a klášterů. V tomto systému ten zásadní problém byl tedy – má právo jmenovat biskupy papež, nebo císař?

Ona ta událost, která začíná v tom druhém tisíciletí, ona má tři různá jména, ale je to jedno a totéž. Buď boj o investituru, čili kdo má právo jmenovat biskupy. Investitura, čili kdo má právo obléct tohohle človíčka do biskupských hávů. Nebo gregoriánská reforma se tomu také říká, kdy prostě papež zakázal, aby kněží žili jako otcové rodin nebo s ženami, zkrátka povinnost celibátu. A třetí – papežská revoluce.

No a tohle se potom opakuje po tolika stoletích trošku v jiných měřítcích a dimenzích. Protože znova v 80. letech Vatikán zastává názor, že biskupy nebudete jmenovat vy, ale my. Samozřejmě v dohodě s vámi. Ale nakonec tam ti biskupové musí být a na tom se musíme dohodnout. Čili boj o investituru začíná hned po koncilu.

Ten pověřenec je Augustin Casaroli a ten měl potom k tomu ještě další – monsignor Cheli, s ním byl Boublík velmi spojený a seznámený. Já jsem ho taky znal.

Když skončil koncil, tak Casaroli dostal za úkol od Pavla VI. vyjednávat s komunistickými vlády o dosazování biskupů. Protože nikde vlastně ti biskupové nebyli, tam byli prostě nějací ti tajemníci všelijací, ti kapitulní vikáři.

Začalo vyjednávání a vyjednávání, ovšem tohle se dělo v atmosféře celkové vatikánské politiky vůči komunistickému světu, kterou bychom mohli přirovnat nakonec i k politice Spojených států a NATO – to byla politika containmentu. Prostě náš cíl není tenhle komunistický blok zničit, na to nemáme, a nakonec to ani nepotřebujeme. Co tam je, ať to tam je. Ale ať to tam zůstane a ať se to nešíří. Všechno tohle probíhalo, bych řekl, v atmosféře politiky containmentu.

Jenomže takhle to šlo do roku 1978. Protože teď najednou přišel právě z toho bloku jeden a stal se papežem. No a tento papež ovšem ví, co to tam je a jak to tam funguje. To, co ten Pavel VI. samozřejmě nevěděl. Dostávat věci přímo životně, nebo jen tak z druhé ruky, to je velký rozdíl.

Jakmile se Wojtyla stal papežem, tak najednou tahle atmosféra containmentu padá. A on do toho jde jiným stylem, jiným duchem. To je duch, který bych nazval – v italštině tenkrát se tomu říkalo – duch kontestace. Kontestuji vaše způsoby, kterými vy se chováte, protože jdete proti tomu, k čemu vy sami jste se zavázali zachovávat. Vy v Helsinkách jste se zavázali, že budete zachovávat a hájit lidská práva. Ale to vy neděláte. A neděláte to nikde.

Čili najednou v tomto světě toho komunistického bloku tím, že prostě všechny ty komunistické státy v Helsinkách podepsaly tohle prohlášení, tak vlastně tím si oni spustili do své zahrádky takříkajíc trojského koně. A Wojtyla samozřejmě, protože přicházel z těchto končin, tak v tom byl vycvičený. On to tam žil. On se na to nemusel připravovat, nemusel nic studovat. Měl to v krvi, abych tak řekl.

A tak začal vést tuhle tu politiku jinak.

To si vzpomínám ještě – občas z Prahy přijel Tomášek. Napřed jen jako administrátor, potom jako arcibiskup, potom jako kardinál. Nakonec jsem se s ním vždycky setkal, protože jsem ho musel vozit po Římě. (Smích). Takže příležitostí k hovorům bylo dostatek. Často ty hovory byly o tom, kde je lepší restaurant a kde mají lepší ryby, protože Tomášek jedl strašně rád ryby. Zkrátka dokud byl Pavel VI., no tak Tomášek vůči komunistickým papalášům byl jaksi, bych řekl, v pokloně, prostě nemohl si moc dovolovat. Jenomže najednou s Wojtylou se to změnilo. A to vím, to můžu říct – Wojtyla na něm chce, aby změnil způsob. On si musí dupnout! Když jsem ho potom jednou tak vezl a já jsem se ho ptal, no tak otče biskupe, jak to teď vypadá. A on říkal – „no jo, když on nový papež nechápe, že prostě já nejsem

v Polsku, ale v Československu a že to, co Wyszynsky má za sebou, že takhle krytý záda já nemám“. Čili jo, tady už Wojtyla začal na něj tlačit.

Jenomže pak se začalo ukazovat, že prostě Tomáškovi se opravdu vyplatí, když si dupne. Protože oni ti komunističtí papalášové už si taky nejsou tak jistí. Čili tady se začala měnit prostě atmosféra. Postoj ze strany církve, postoj ze strany světských vládců.

TS: Kolej Nepomucenum v Římě a České náboženské středisko Velehrad. Atmosféra, aktivity, propojení na Vatikán. Centrum české kněžské emigrace?

KS: Na začátek bych rád upozornil, že žádná československá kněžská emigrace neexistovala. Existovali pouze čeští biskupové a slovenští biskupové. Existovala česká kněžská emigrace a slovenská kněžská emigrace. Je velice pravděpodobné, že v Československu bylo československé kněžstvo, tam ano. Ale v exilu ne.

Slováci tenkrát s námi nechtěli nic moc společného. Protože velká část tohohle slovenského kněžského exilu byli odchovanci Tisovy fašistické republiky. Čili cosi jim z toho v hlavě zůstalo. To, že potom znova zase padli do Československa, to někteří považovali za neštěstí. A viděli spásu v tom, že oni se zase stanou Slovenská republika.

Samozřejmě, že potom mezi námi jsme to tak nebrali.

TS: Co byly aktivity české kněžské emigrace?

KS: Já tady nemůžu mluvit o slovenské emigraci, to by bylo jenom jaksi mluvení, co se mi tak o tom zdá. Můžu tady mluvit jenom o té české emigraci.

Podstatný moment nastal v roce 1965, když arcibiskup Beran byl vyhozen z Československa a stal se v Římě kardinálem. Do té doby byl kněžský exil skutečně exilem jenom kněžským, tedy presbyterním a ne biskupským. Žádný český biskup v exilu nebyl. A horda českých kněží, kteří nemají svého biskupa, no to jsou ovce bez pastýře. A každý se musí postarat sám o sebe. Musí si někde najít nějakého biskupa a samozřejmě to je buď biskup italský, nebo rakouský, nebo německý, nebo španělský a tak dále. A tam musí pracovat pro tu církev v Anglie, nebo v Kanadě, nebo v tom Německu a tak dále. Jo, jestliže potom ještě chce něco dělat pro Československo, tak když na to má čas a chuť a energii, tak ano, tak ať ještě něco dělá. Ale to pak dělá jaksi tak na koleně.

Čili situace do roku 1965 té české kněžské emigrace byla právě taková. Takových těch nadšenců se našlo dost, takže ti založili tzv. Křesťanskou akademii v Římě. Křesťanská akademie, to byl prakticky monsignor František Planner a třetí poschodí Nepomucena, dvě místnosti – v jedné, kde mohl žít Planner a v druhé, kde měl svoji úřadovnu. To byla prostě viděno materiálně Křesťanská akademie na adrese Via Concordia 1. I když její adresa byla jiná a tam byla jenom poštovní schránka. O tom se mluvilo jako o tajemství Křesťanské akademie. Ve skutečnosti to byla ale prostě Via Concordia 1, tedy Nepomucenum.

Kromě Křesťanské akademie, než přišel Beran, tady ještě byli salesiáni. A ti si dávali práci, aby si od generálního představeného vyžádali volno, aby se mohli věnovat českým dětem v exilu a organizovat tábory pro české děti v exilu, aby ty české děti něco z toho češství, aspoň ten jazyk v nich zůstal. Čili tohle to byla druhá věc.

Jenomže byla tu ještě třetí věc. Ať už to bylo v téměř kterémkoliv západním světě, kam přišli čeští uprchlíci, tak tam byli nějací ti čeští katolíci. Bylo teda dobré, aby tam měli nějakého českého faráře. Jenomže jelikož jsme neměli českého biskupa, který by jej tam jmenoval, tak kdo ho tam bude jmenovat. Tak trochu monsignor Planner, protože měl ještě pořád ten titul monsignor a byl v Římě a byl to muž

velmi milý, tak se nějak pokoušel o to, vždycky nějak u toho biskupa orodovat, aby toho kněze vzal nejen pro ty Kanaďany, Němce nebo Francouze, ale taky pro české lidi. Než přišel Beran, tak tu byla Křesťanská akademie, dětské tábory salesiánů a česká duchovní správa. Tohle všechno ale bylo bez jakéhokoliv biskupa, všechno dělané naprosto dobrovolně a nezištně, to jsme dělali proti penězům, ne za peníze, protože jsme do toho investovali ze své kapsy.

Když přišel Beran, tak on založil Velehrad a to měl být takový základ pro tohle, co už tady bylo. Ono se pak přišlo na takové přirovnání, že jaké jsou různé letecké společnosti a jedno letiště, tak je Velehrad jako to letiště, které ale využívá vícero těch „společností".

Prezidentem Velehradu se stal kardinál Beran a bylo osm zakládajících členů Velehradu. A to bylo registrované v Itálii ne jako kněžský spolek, ale jako laický spolek. I když většina jich tam bylo kněží. Prakticky těch zakládajících členů bylo teda osm. Myslím, že momentálně jsem ten jediný zakládající člen, který ještě žije. Jestli je dám dohromady, tak to byl – samozřejmě kardinál Beran, pak Škarvada, pak salesián Vojta Hrubý, potom Bohumír Bunža, paní Bunžová, pan Weirich, Burgerstein a já.

Zajímavé může být, že Bunža byl agent. Ale agent Američanů, agent CIA.

TS: Měla emigrace podporu od Vatikánu?

KS: Ve Vatikánu sotva by si byl dovolil kardinálu Beranovi negovat, když by on něco chtěl, tak v tom smyslu Vatikán šel vždycky nám na ruku. Nebo nešel nikdy proti nám. Když byla možnost jít na papežskou audienci, tak nás tam přijali všechny a tak dále. Ale že by nás byli nějak finančně podporovali, to ne. Přímo Vatikán ne.

TS: Co Vatikán věděl o situaci v Československu, především v 80. letech? Přes koho se informace dostávaly do Vatikánu? Jaká byla prostupnost těch informací?

KS: Ve Vatikánu bylo několik českých kněží. Na státním sekretariátu byl Jaroslav Škarvada. Ten měl, bych řekl, za povinnost ten státní sekretariát o tom informovat. Pak tam byl zároveň ještě Ján Bukovský, to byl velmi milý člověk a s tím se dalo dobře mluvit. A byl dokonce ještě hlouběji v jednání s Československem skrz Casaroliho než Škarvada.

Protože ať mi to nemá za zlé, ale jeho si myslím na státním sekretariátu moc nevážili.

No a potom tam byl Boublík. Jenomže on byl vatikánským zaměstnancem, ne papežské kurie, ale papežské univerzity. Boublík, to byl podrazák. Jemu bylo zábavou si s nimi hrát s těmi komunisty. To už nebyli agenti, to už byli potom ti pověřenci takoví. Takže ano, on jim dal vždycky nějaké informace, ale který mohli získat i jinak čili on jim nedával nic zásadního. Ale on potom od nich vždycky se dozvěděl, co vlastně oni chtějí. No a on byl velmi spřátelený s tím biskupem Chelim.

A potom samozřejmě v okamžiku, když začal fungovat Tomášek, tak byl Tomášek. Ten, když přijel do Říma, tak vyklopil kufr svých informací. Buď přímo papeži, nebo těm na státním sekretariátu.

TS: V 80. letech byla tedy role kardinála Tomáška zásadní?

KS: Ano, jednoznačně. 80. léta to už je atmosféra kontestace. Protože ten mezník je rok 1978. Rok 1979 je už papež v Polsku a mluví ve Varšavě a mluví v Hnězdně a vždycky ke statisícům. A mluví tam, že „prozřetelností se stávám prvním slovanským papežem". A hraje a tlačí na kartu toho slovanství. Protože nakonec všichni ti Slovani jsou pod sovětským komunismem.

Proto jsem se také zmiňoval o tom kolokviu The Common Christian Roots of European Nations. To bylo symposium, který papež vyhlásil okamžitě poté, co se vrátil v roce 1979 z Polska. Protože tu politiku, kterou on začal v Polsku, tak tu okamžitě potom přenesl na úroveň univerzit a pověřil dvě různé univerzity – Lateránskou univerzitu v Římě a Lublinskou univerzitu v Polsku, aby uspořádali symposium o společných křesťanských kořenech evropských národů. A tohle to bylo něco. To už probíhalo v jiné atmosféře, alespoň v Polsku. Tam už skoro rok Solidarita jede díky požehnání papeže a zároveň i díky penězům, který tam z Vatikánu jdou. Různě. Odkud ty peníze byly, o tom se můžeme dohadovat. Ale zkrátka jde to ne do Vatikánu, ale do Polska.

A že to symposium, které se začalo od 3. do 7. listopadu 1981 přímo ve Vatikánu tak za 35 dnů, 13. prosince Jaruzelski obsadí vojskem Polsko. Tam už je vidět, že tohle je už nebezpečný. Protože to symposium lateránsko-lublinský to byl opravdu otřes. Tam přijeli z Československa, z Polska, z Maďarska, z Chorvatska, z Ukrajiny. I Rusové. Nakonec sám Solženicyn tam byl pozván, on tam nebyl osobně, ale je tam citován a něco tam taky pověděl. To symposium tenkrát bylo veliký.

Ty materiály potom vyšly v roce 1982 ve dvou svazcích. Protože to symposium šlo ve dvou liních. Linie veřejných přednášek před velikým shromážděním a potom byla linie tzv. carefours, prostě tribun. A tam prostě těch tribun bylo dvanáct, a to byly různé náměty. Tribuna politická, filosofická, teologická, historická, kulturní, literární a tak dále. A teď každý národ tam mohl poslat svoje nějaký intelektuály, kteří tam mohli něco říct. A všechny tyhle materiály pak vyšly v těch dvou knižních svazcích.

Je zajímavé, že v těchto veřejných přednáškách, General Sessions, tak tam za Slováky mluvili dva – luterán Jaroslav Pelikán a Michael Novák, ideolog kapitalismu. A za Čechy jsem tam byl jenom já. Krize evropského vědomí byl můj příspěvek. Ale v těch carefours tak tam byl Josef Zvěřina, Radim Palouš, Václav Bělohradský, Karel Vrána, Jan Milič Lochman. Takže to symposium tenkrát to mělo velký náboj.

TS: Můžete tedy prosím shrnout nejzásadnější aktivity a přístupy Vatikánu k Československu v 80. letech.

KS: To byly právě tyhle aktivity, kde papež na to tlačil. Například já jsem dělal téměř 25 let časopis Studie. Pokud jde o tyhle Studie, jak jsem je dělal, tak do roku 1972/1973, tak se na to komunisti nemuseli zlobit. Protože to byly víceméně čistě teologické či historické texty. Nijak jsem neohrožoval bezpečnost komunistického systému v Československu. Jenomže pak se situace změnila. A teď jsme začali mít styk s domovem, začali přicházet z domova. Hlavně po roce 196á tihle bývalí komunisti najednou byli v exilu. Teď jaksi ti exulanti, kteří s těma nechtěli mít nic společného, tak je odepsali a nakonec nic neudělali.

Jenomže já jsem sledoval jinou politiku, já jsem začal spolupracovat především s Pelikánem. A Pelikán byl vlastně kápo rádia a televize v Československu do invaze. A potom se stal bych řekl prvním českým reprezentantem v evropským parlamentu. Ne za komunistickou stranu, ale za socialistickou stranu (*Itálie – pozn. autora*).

Právě Bunža mě přiměl k tomu, abych já spolupracoval s Pelikánem. A jelikož jsem s ním potom začal spolupracovat a ty Studie začaly vypadat jinak a začaly publikovat obranu Charty 77 a VONS. A najednou jsem začal být nepříjemný pro režim. No a Vatikán mi to nikdy nezatrhnul, naopak! Já jsem vždycky dostával povzbuzení.

TS: Máte povědomí o nějakém československém agentu ve Vatikánu?

KS: Jaroslav Kunčík. Potom nakonec ten, se kterým já jsem utekl, Vladimír Třebín, řečený Pavel. Potom nějaký Fojtl, ale ten potom spíš fotografoval americký základny. Ale to byli všechno takoví chudáci. Prostě policie je vzala do pressu no a přinutila je pro ně pracovat.